MEMOIRS OF THE ARCHÆOLOGICAL SURVEY OF INDIA

No. 13

KANNADA POETS MENTIONED IN INSCRIPTIONS

BY

T. T. SHARMAN

UNDER THE EDITORSHIP

OF

RAO BAHADUR H. KRISHNA SHASTRI

Government Epigraphist

MADRAS

PRINTED BY THE SUPERINTENDENT, GOVERNMENT PRESS

1924

ಶ್ರೀ

ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಕರ್ಣಾಟಕ ಕವಿಗಳು

ತಿರುಮಲ ತಾತಾಚಾರ್ಯ ಶರ್ಮರವರಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟು

ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟು ಎಪಿಗ್ರಾಫಿಸ್ಟು ರಾವ್ ಬಹದೂರ್ ಹೊ. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳವರಿಂದ ಪರಿಶೋಧಿತವಾಗಿದೆ

ಮದ್ರಾಸು
ಗವರ್ನ್‌ಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್ ಸೂಪರಿಂಟೆಂಡೆಂಟರವರಿಂದ ಮುದ್ರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ

1924

1-A

ವಿಷಯ ಸೂಚಿಕೆ.

PREFACE.

Of the cultivated languages of the South, Kannaḍa or Karṇāṭaka stands second to none. The Karṇāṭaka country and the Karṇāṭaka language are of great antiquity.[1] "Karṇāṭaka" is mentioned by Pāṇini, Vātsyāyana and [2] Varāhamihira. The mention of Banavāsi, the capital of the Kadambas in Aśōka inscriptions, the mention of Erumaiyūran in Tamil Sangam literature, and the discovery of the papyri at Oxyrhynchus [3] in Lower Egypt are too well known to require repetition.

Some scholars hold that there must have existed quite a large number of Kannaḍa works during the days of Buddhistic supremacy over the Karṇāṭaka, which have been lost to us now. In their opinion Nāgārjuna, Vimalōdaya, and others mentioned by Nṛipatuṅga in his *Kavirājamārga* are Buddhist authors. But according to some others Buddhism does not seem to have made much headway in the Karṇāṭaka, their argument being that not even a single Buddhistic work is available in the whole range of Karṇāṭaka literature.

When Jainism took the place of Buddhism in the Karṇāṭaka, Kannaḍa was highly cultivated under the patronage of the ruling families and even became a vehicle of their religious literature. In the course of a few centuries the Jains produced poets like Ādi-Pampa, Ranna, Janna and Honna, rhetoricians like Nṛipatuṅga Nāgavarma and Udayāditya, and scientists like Rājāditya. Chandrarāja and Kīrtivarma. With the beginning of the rise of Basava in the 12th century Jain authors in Kannaḍa began to disappear, their place being taken by the Vīraśaivas and the Vaishṇavas. Vīraśaivism was also a mass-movement and naturally gave a great impetus to the language of the masses. The classic *Champū* style of the Jains fell into disuse and the popular *Shaṭpadi*, *Ragaḷe*, *Sāṅgatya* and *Vachana* took its place.

The beginning of the 16th century saw the Brāhmanic counter-revival. The Bhakti cult or *Mārga*, the dominant religious movement of this period, produced Poet-saints like Purandaradāsa, Kanakadāsa, Jagannāthadāsa and a host of others. Their *Shaṭpadis*, songs and narratives form the sweetest of the Kannaḍa literature of this period. "It is not to be understood, however, that the above periods of Jaina. Vīraśaiva and Vaishṇava literatures are marked off from one another by hard and fast lines, and that during the literary predominance of one sect no works originated with the others."

The advent of the British and the introduction of the European system of education have had their own effect on Kannaḍa literature. We have to-day a large number of poets and dramatists, who have composed original works and translated from the best western writers; but even the best work of this period cannot stand comparison with a third rate work of any of the former three periods. It is because the age is barren and devoid of imagination.

Systematic enquiry and scientific research in regard to Kannaḍa language and literature largely owe their origin to western scholars like the Rev. Kittel and Mr. Rice. It was Rev. Kittel who for the first time collected and published an account of a few Kannaḍa poets in his preface to Nāgavarma's *Chhandōmbudhi*, in 1875. He was followed by Mr. Rice who published a somewhat fuller account of Kannaḍa poets in his introduction to Bhaṭṭākalaṁka's *Śabdānuśāsana*. "These accounts are necessarily brief and incomlpete and contain a few statements which recent research has shown to be incorrect. Further, being written in English, their accounts though useful to the English-knowing Kannaḍigas, are not of much use to the bulk of the Kannaḍigas who are ignorant of English." In 1907 appeared the first volume of the "Lives of Kannada Poets" (up to the 14th century), the life-long labours of the late S. G. Narasimhacharya, whose sound scholarship and poetical skill commanded admiration from all the Kannaḍigas, and of Rao Bahadur R. Narasimhacharya, Director of Archæological Researches in Mysore (since retired). Twelve years

---

[1] Fleet's *Dynasties of the Kanarese Districts*, pp. 3 and 4 and p. 42, footnote 1. Bühler's note; pages 27 and 28 of his introduction to Bilhaṇa's Vikramāṅkadēvacharita; *Lives of Kannada Poets*, Vol. II, Introd. p. 1.

[2] *Lives of Kannada Poets*, Vol. II, Introd. p. 4.

[3] Journal of the Royal Asiatic Society for 1904, pp. 399 ff.

passed before the second volume appeared, and we have to-day the *Lives of Kannada Poets* brought up to the end of the 17th century. The able scholar, Mr. R. Narasimhacharya, promises us his third and last volume shortly which is to bring the work up to date.

The object of this memoir is to supplement the two volumes of the *Lives of Kannada Poets* and place before the public a few additional names of Kannada poets who are mentioned in inscriptions. South-Indian History, it must be understood, is largely dependent upon South-Indian Epigraphy for its material, political, social, religious or literary. As will be seen in the body of the article, much of the matter in the sequel has been taken from the Madras Annual Reports on Epigraphy and from other published Epigraphical literature. Kannada inscriptions in general and those of the Chāḷukya, Rāshṭrakūṭa, Yādava and Hoysaḷa in particular, are in themselves excellent specimens of literary composition. Some of them read like little Champū-Kāvyas (e.g. see *Epigraphia Indica*, Volume XIII, page 326), and in some cases the names of the Poets who composed these records are given. The authors of the *Lives of Kannada Poets* have already brought to light nearly seventy poets mentioned in inscriptions. In a few cases only their names are preserved. Still their mention cannot be undervalued; for it is not unlikely that some day their works may be discovered and their importance established.

In the Office of the Assistant Archæological Superintendent for Epigraphy, Madras, are a number of Kannada inscriptions which are not yet published. Some of these are indeed literary productions worth recording as *Kāvyas*. An inscription of the time of the Vijayanagara King Krishṇadēvarāya mentions a drama *Tāyikuṇḍa-Nāṭaka* by name. It also states that women appeared on the stage. Others introduce people who had directly or indirectly advanced the cause of literary production. Daṇḍanāyaka Dāmapayya of Uchchaṅgi (Madras Epigraphical collection for 1899, No. 135) is called 'sakala-vidvajjanāmṛitārṇava-pūrṇachandra,' 'chatura-chaturmukha' and 'bhāshā-chaturbhuja'; Sītādēvī wife of Tribhuvanamalladēva-Chōḷa-Mahārāja, was a great scholar and a patron of letters, and is referred to in the following terms: 'aśritavibudhajana-sudhe', 'kavi-gamaki-vādi-vāgmīndra-vaitāḷika-pāṭhakādijana-paritushṭe' (ibid. No. 121); Padmaladēvī, wife of Tribhuvanamalla, was called 'abhinava-Sarasvatī' and 'sakala-kalādhari' (ibid. for 1913, No. 122); Rebbaṇabbe, wife of Raviga-Chamūpa, seems to have been the greatest poetess of the time and is addressed as 'pratibhā-Sarasvatī,' 'sakala-kalā-pravīṇe' and 'kavipravaranute' (ibid. No. 128). There are a few important records, fully discussed in the sequel, which help us immensely not only in identifying some authors already familiar to Kannada literature, but in revealing to us some valuable details about their lives of which the literary world has been in the dark till now. The following are some of the instances :—

(1) Udayāditya the author of an Alaṅkāra work in Kannada and Udayāditya, the ruler of Pennapari-nāḍu with its capital at Tāḍpatri (Madras Epigraphical collection for 1892, No. 338) are possibly not two different persons.

(2) Lakshmīdhara, the Minister of Dēvarāya II and a nephew of Mādhavāchārya the famous Advaita protagonist, was not only a patron of letters but also a great poet himself (Inscription No. 38 of 1889).

(3) Nārāyaṇa-Bhaṭṭa, the donee of the Nandamapūṇḍi grant of Rāja-Rāja-Narēndra, was a great poet in Saṁskṛita, Karṇāṭaka, Prākṛita and Āndhra.

I take this opportunity of tendering my sincere thanks to Sir John Marshall, *Kt.*, C.I.E., etc., Director-General of Archæology in India, for allowing me to publish this note as a Memoir of the Archæological Survey of India in Kanarese. My special thanks are due to Rao Bahadur H. Krishna Sastri, Government Epigraphist, for his continuous encouragement and his valuable suggestions in the preparation of the present note.

T. T. SHARMAN.

ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಕರ್ಣಾಟಕ ಕವಿಗಳು.

ದಿವಾಕರ ; ಕ್ರಿ.ಶ. ೭೩೪ (ಸುಮಾರು).[1]

ಸೇಲಂ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಸೇರಿದ ಧರ್ಮಪುರಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಒಂದು [2]ಶಾಸನದಿಂದ ಈ ಊರಿಗೆ ಬಹು ಪುರಾತನಕಾಲದಿಂದಲೂ ತಗಡೂರೆಂಬ ಹೆಸರಿದ್ದಂತೆ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ. ದಕ್ಷಿಣ ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನದ ಪ್ರಾಚೀನ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ತಗಡೂರು ಬಹು ಹೆಸರುವಾಸಿ ಪಡೆದಿದ್ದಿತು. ತಮಿಳು ಸಾಹಿತ್ಯಸಂಘದ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಈ ತಗಡೂರು ಮೇಲೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಶಾಸನದಿಂದ ಮಹದೈಶ್ವರ್ಯಯುಕ್ತವಾದದ್ದೆಂತಲೂ, ದುರ್ಗಮವಾದ ಕೋಟೆ ಕೊತ್ತಲಗಳಿಂದಲೂ, ಅದ್ಭುತವಾದ ಅರಮನೆಗಳಿಂದಲೂ, ರಮ್ಯವಾದುಪವನಗಳಿಂದಲೂ, ಚಿತ್ರತರ ದೇವಾಲಯಗಳಿಂದಲೂ, ಕೂಡಿಕೊಂಡು[3] ಜೈನ ಶೈವ ಮತಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯ ಸ್ಥಾನವಾಗಿದ್ದಿತೆಂತಲೂ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ.

ಮೇಲೆಕಂಡ ಈ ಅಮುದ್ರಿತಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಮೂರು ವೃತ್ತಗಳೂ ಒಂದು ಕಂದಪದ್ಯವೂ ಇವೆ. ಶೈವ ಗುರುವೂ ಮಹಾವಿದ್ಯಾವಂತನೂ ಆದ ವಿದ್ಯಾರಾಶಿ (ವಿದ್ದೆರಾಸಿ) ಯೆಂಬ ಒಬ್ಬನು ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ. ಈ ಶಾಸನವನ್ನು "ಬರೆದೋಂ ಸನ್ದ ದಿವಾಕರ" ನೆಂಬದಾಗಿ ಮೂರನೆಯ ವೃತ್ತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಈ ಶಾಸನದ ಕಾಲವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಲು ಇದರಲ್ಲಿ ಇನ್ನಾವ ಸಾಧಕಸಾಮಗ್ರಿಗಳೂ ಇಲ್ಲ.

ಆದರೆ ಪುದುಕೋಟೆ ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಕೊಡುಂಬೈ ಅಥವಾ ಕೊಡುಂಬಾಳೂರು ಎಂಬ ಊರಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ ಒಂದು ಶಾಸನದ ಸಹಾಯದಿಂದ ಈ ಶಾಸನದ ಕಾಲವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದು. ರಾಯಬಹದ್ದೂರ್ ವೆಂಕಯ್ಯನವರು ಕೊಡುಂಬಾಳೂರು ಶಾಸನದ ಕಾಲವು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦ ನೆಯ ಶತಮಾನವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು [4] ನಿಶ್ಚಯಿಸಿರುವರು. ಇದು ತೃಪ್ತಿಕರವಾಗಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಕೊಡುಂಬಾಳೂರು ಶಾಸನದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಲವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ಅರಸುಮನೆತನದವರ ವಂಶವೃಕ್ಷವೊಂದು [5] ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಮನೆತನದ ಭೂತಿವಿಕ್ರಮಕೇಸರಿಯು ಆತ್ರೇಯಗೋತ್ರದ ಕಾಲಾಮುಖಸಂಪ್ರದಾಯದವರ ಮುಖ್ಯಗುರುವಾದ ಮಧುರೆಯ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನಿಗೆ ಮಠವೊಂದನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಟ್ಟಂತೆಯೂ, ಆ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನು ವಿದ್ಯಾರಾಶಿ, ತಪೋರಾಶಿ ಎಂಬ ಗುರುಗಳ ಶಿಷ್ಯನಾಗಿದ್ದಂತೆಯೂ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ. ತಗಡೂರು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಶೈವಗುರು ವಿದ್ಯಾರಾಶಿಯು ಮಲ್ಲಿಕಾ

---

1 [ಹೀಗೆಯೇ ಮುಂದೂ ಎಲ್ಲ ಕವಿಗಳ ಕಾಲನಿರ್ಣಯವನ್ನೂ ಭಾವಿಸಬೇಕು.—Ed.]

2 Madras Epigraphical collection for 1901, No. 309.

3 *Ibid.* for 1911, page 61, paragraph 14 and *Epigraphia Indica*, Vol. X., page 64.

4 Madras Epigraphical collection for 1907, No. 129 and paragraphs 85 ff. of Madras Annual Report on Epigraphy for 1908.

5 ಪರವೀರಜಿತ್

|

ವೀರತುಂಗ

[ಮಾಳವಧ್ವಂಸಿ]

|

ಅತಿವೀರ

|

ಅನುಪಮ

|

ನೃಪಕೇಸರಿ

|

ಪರದುರ್ಗಮರ್ದನ

[ವಾತಾಪಿಯನ್ನು ಗೆದ್ದನು]

|

ಸಮರಾಭಿರಾಮ

[ಇವನಿಗೆ 'ಯದುವಂಶಕೇತು' ಎಂದೂ ಹೆಸರುಂಟು. ಇವನು ಅಧಿರಾಜಮಂಗಲದ ಕೊಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಚಾಳುಕ್ಯನನ್ನು ಕೊಂದನು. 'ಅನುಪಮಾ' ಎಂಬೊಬ್ಬ ಚೋಳರಾಜಪುತ್ರಿಯನ್ನು ಕೈಹಿಡಿದನು.]

|

ಭೂತಿವಿಕ್ರಮಕೇಸರಿ.

[ಇವನು ಕಾವೇರೀತೀರದಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲವರನ್ನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿದನು ; ರಣಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ವೀರಪಾಂಡ್ಯನನ್ನು ಹೊಡೆದೋಡಿಸಿದನು ; ವಂಜಿವೇಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದನು ; ಕಟ್ರಳಿ, ವರಗುಣಾ ಎಂಬಿಬ್ಬರು ರಾಜಪುತ್ರಿಯರನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಿ ಕೊಡುಂಬಾಳೂರಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು.]

ಕಟ್ರಳಿ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ

|

ಪರಾಂತಕವರ್ಮ	ಆದಿತ್ಯವರ್ಮ

ರ್ಜುನನ ಗುರುವಾದ ವಿದ್ಯಾರಾಶಿಯೇ ಆಗಿರಬೇಕೆಂದು ಊಹಿಸಲು [1] ಅವಕಾಶವುಂಟು. ಭೂತಿವಿಕ್ರಮಕೇಸರಿಯ ಕಾಲವನ್ನು ನಾವು ನಿರ್ಧರಿಸಿದ್ದೇ ಆದರೆ ವಿದ್ಯಾರಾಶಿಯ ಕಾಲವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸದಂತೆಯೇ ಆಯಿತು.

ಭೂತಿವಿಕ್ರಮಕೇಸರಿಯ ತಾತನಾದ ಪರದುರ್ಗಮರ್ದನನು ವಾತಾಪಿನಗರವನ್ನು ಗೆದ್ದನೆಂದು ವಂಶ ವೃಕ್ಷದಿಂದ ತಿಳಿದೆವು. ಆದಕಾರಣ ಪರದುರ್ಗಮರ್ದನನು ಚಳುಕ್ಯ ಎರಡನೆಯ ಪುಲಕೇಸಿ ಮತ್ತು ಪಲ್ಲವ ಮೊದಲನೆಯ ನರಸಿಂಹವರ್ಮ ಇವರುಗಳ ಸಮಕಾಲಿಕನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವಾಯಿತು. ಪಲ್ಲವಚಕ್ರವರ್ತಿ ನರಸಿಂಹವರ್ಮನು ವಾತಾಪಿಯಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಹೋಗಿ ಆ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದನೆಂಬುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದ ನಿರ್ವಿವಾದಾಂಶವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ನರಸಿಂಹವರ್ಮನು ವಾತಾಪಿಯಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೊರಟಾಗ ಸಿಂಹಳದ್ವೀಪದ ರಾಜಕುಮಾರನಾದ ಮಾನವರ್ಮನೂ [2] ಅರುವತ್ತುಮೂರು ಶೈವಭಕ್ತರಲ್ಲೊಬ್ಬನಾದ ಶಿರುತ್ತೊಂಡನಾಯನಾರೂ[3] ಆ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ದಂಡನಾಯಕರಾಗಿದ್ದರು. ಪರದುರ್ಗಮರ್ದನನೂ ನರಸಿಂಹವರ್ಮನ ಒಬ್ಬ ದಂಡನಾಯಕನಾಗಿಯೇ ಇದ್ದು ಚಳುಕ್ಯರ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗಿದ್ದುದರ ದೆಸೆಯಿಂದಲೇ 'ವಾತಾಪಿನಗರಧ್ವಂಸ' ನೆಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ವಹಿಸಲು ಅವಕಾಶವಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕು.

ಪರದುರ್ಗಮರ್ದನನ ಮಗನೇ ಸಮರಾಭಿರಾಮನು. ಇವನಿಗೆ 'ಯದುವಂಶಕೇತು' ವೆಂದೂ ಹೆಸರುಂಟು. ಇವನೂ ತನ್ನ ತಂದೆಯಂತೆ ಚಾಳುಕ್ಯದ್ವೇಷಿಯಾಗಿದ್ದುದು ಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲದೆ ಅಧಿರಾಜಮಂಗಲದ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಚಾಳುಕ್ಯರಾಜನನ್ನು ಕೊಂದನು. ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟ ಚಾಳುಕ್ಯನು ಯಾರಿರಬಹುದೆಂಬುದು ತರ್ಕಾರ್ಹ್ಯಾಂಶವಾಗಿದೆ. ವಾತಾಪಿಯ ನಾಶನಾನಂತರ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಪತನವು ನಿಶ್ಚಿತವಾಯಿತು. ಚಾಳುಕ್ಯಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಪುನರುಜ್ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಕೈಯಿಕ್ಕಿ ಮೊದಲನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಪಲ್ಲವರನ್ನು ಧ್ವಂಸಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ ಅವನಣ್ಣನಾದ ಆದಿತ್ಯವರ್ಮನು ಆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಕೈಹಾಕಿ ಭಗ್ನಪ್ರಯತ್ನನಾದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ[4]. ಈ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯವರ್ಮನು ಪಲ್ಲವರನ್ನು ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬಂದು ಸಮರಾಭಿರಾಮನನ್ನ ಸಂಧಿಸಿರಬಹುದು. ಅಧಿರಾಜಮಂಗಲದ ಬಳಿ ಇವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಯುದ್ಧವಾಗಿ ಆದಿತ್ಯವರ್ಮನು ಪರಾಜಿತನಾಗಿ ಮೃತಿಹೊಂದಿದ್ದರೂ ಹೊಂದಿರಬಹುದು.

ಭೂತಿವಿಕ್ರಮಕೇಸರಿಯು ಈ ಸಮರಾಭಿರಾಮನ ಮಗನು. ಇವನು ತನ್ನ ತಾತ ತಂದೆಯರಂತಲ್ಲದೆ ಪಲ್ಲವರನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ಕಾವೇರೀತೀರದಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆ ಅವರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದನು. ಅಲ್ಲದೆ ಇವನು ವೀರಪಾಂಡ್ಯನೆಂಬೊಬ್ಬ ಪಾಂಡ್ಯರಾಜನನ್ನು ಗೆದ್ದನು. ವಂಜಿವೇಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದನು.

ಕ್ರಿಸ್ತಶಕ ೭-೮ ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣ ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ವಾತಾಪಿಯ (ಪಶ್ಚಿಮ) ಚಾಳುಕ್ಯರೂ ಪಲ್ಲವರೂ ಬಹುಕಾಲ ಹೋರಾಡಿದರು. ಈ ವಿಚಾರವಂತಿರಲಿ. ಭೂತಿವಿಕ್ರಮಕೇಸರಿಯು ವಾತಾಪಿಯ ನಾಶನದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪರದುರ್ಗಮರ್ದನನಿಗೆ ಎರಡನೆಯ ತಲೆಗೆ ಸೇರಿದವನು. ಎಷ್ಟು ಈಚಿನವನೆಂದರೂ ಎರಡನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನಿಗಿಂತಲೂ ಈಚಿನವನಲ್ಲ[5]. ವಿನಯಾದಿತ್ಯ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯರ ಕಾಲದವನಾಗದಿದ್ದರೂ ಎರಡನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಸಮಕಾಲಿಕನಾಗಿ ಇದ್ದೇ ಇರಬೇಕು. ಈ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ. ಶ. ೭೩೪ ರಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಅಂದರೆ ಭೂತಿವಿಕ್ರಮಕೇಸರಿ, ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ, ವಿದ್ಯಾರಾಶಿ, ದಿವಾಕರ ಮತ್ತು ಎರಡನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಸಮಕಾಲಿಕರಾದರು.

ಈ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ನಾವು ತಗಡೂರು ಶಾಸನವು ೮ ನೆಯ ಶತಮಾನದ್ದೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇ 'ಎಪಿಗ್ರಾಫಿಯಾ ಇಂಡಿಕ[6]' (Epigraphia Indica) ದಲ್ಲಿಯೂ ಸೂಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಶಾಸನ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಕೊಂಚ ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ನೋಡಿದರೆ ಮೇಲಿನ ಊಹೆಯನ್ನೇ ಸ್ಥಿರಪಡಿಸುತ್ತದೆ. 'ಬರೆದೋನ್' 'ವಣ್ಣಿಪೋಂ' 'ಬಣ್ಣಿಪೋಂ' ಎಂಬೀ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಕೇವಲ ಹಳೆಗನ್ನಡ. ಅಂದರೆ ಕ್ರಿ. ಶ. [7] ೮ ನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಈಚಿನದಲ್ಲವೆಂದು ದೃಢವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು.

---

1 *Epigraphia Indica*, Vol. X, page 64, footnote 4.

2 George Tournour's *Mahāvamsa*, Chapter XLVII, pages 41—43.

3 *Historical Sketches of Ancient Deccan* by Mr. K. V. Subrahmanya Aiyar, Vol. I, p. 38 f.

4 Fleet's *Dynasties of the Kanarese Districts*, page, 367. [ಈ ಊಹೆಯನ್ನು ಡಾಕ್ಟರ್ ಫ್ಲೀಟರವರು ಮಾಡಿದರೇ ಹೊರ್ತು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ—ಹೊ.ಕೃ.]

5 ರಾಯ್ ಬಹದ್ದೂರ್ ವೆಂಕಯ್ಯನವರು ಕಾರಣಾಂತರಗಳಿಂದ ಭೂತಿವಿಕ್ರಮಕೇಸರಿಯು ಆದಿತ್ಯಕರಿಕಾಲನಿಗೂ, ಅವನ ತಂದೆ ಎರಡನೆಯ ಪರಾಂತಕನಿಗೂ ಸಮಕಾಲಿಕನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ, ಈ ಭೂತಿವಿಕ್ರಮಕೇಸರಿಯ ತಾತ ಪರದುರ್ಗಮರ್ದನನು 'ವಾತಾಪಿಧ್ವಂಸನ' ನೆಂದು ಕೊಡುಂಬಾಳೂರು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಕೇವಲ ಔಪಚಾರಿಕವಾದದ್ದೆಂದು ಸೂಚಿಸಿರುವರು. ಈ ವಿಷಯವು ವಿಚಾರಣೀಯವಾಗಿದೆ. [ಭೂತಿವಿಕ್ರಮಕೇಸರಿಯ ಶತ್ರುವಾದ ವೀರಪಾಂಡ್ಯನನ್ನೂ ಆದಿತ್ಯಕರಿಕಾಲನ ಶತ್ರುವಾದ ವೀರಪಾಂಡ್ಯನನ್ನೂ ಒಬ್ಬನೇಯೆಂದೆಣಿಸಿ ಅವರು ಮೊದಲನೆಯವನು ಎರಡನೆಯವನಿಗೆ ಸಮಕಾಲೀನನೆಂದರು. ಅಕ್ಷರಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನೂ ಪರಿಗಣಿಸಿದರು.—ಹೊ.ಕೃ.]

6 Vol. X, p. 64 and footnote 4. [ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ೯ ನೇ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆಯೆಂದೇ ನನ್ನಭಿಪ್ರಾಯ—ಹೊ.ಕ.]

7 *Lives of Kannada Poets*, Vol. I, Introduction, page 8.

ಶಾಸನಕವಿ ದಿವಾಕರನ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚೇನೂ ಈ ಶಾಸನದಿಂದ ತಿಳಿಯಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅನ್ಯಥಾ ಈತನು ಪ್ರಸಿದ್ಧನೂ ಅಲ್ಲ. ಇವನು ವಿದ್ಯಾರಾಶಿಯ ಶಿಷ್ಯನು; ಶೈವನು; ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಗುರುವನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿರುವನು. ಕವಿತೆಯು ಪ್ರೌಢವಾಗಿದೆ. ಶಾಸನ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು[1] ಇಲ್ಲಿ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ.

ವೃ॥ ಕಲಿಚೋೞೇಶ್ವರ ಪಲ್ಲ[ವೇ]ಶ್ವರ ಮಹಾ ಭೋಗೇಶ್ವರೋತ್ತುಂಗ ನಿ-
ರ್ಮಲ ನನ್ನೇಶ್ವರ ಕೀರ್ತ್ತಿಶಾಸನಲಸತ್ಕಾಂಚೀಭುಜಂಗೇಶ್ವರಾ-।
ವಲಿ ಕಣ್ಬೇರವಕೂಪ ನನ್ದನವನ ಪ್ರಾಕಾರಸಂಸ್ಥಾನದಿ-
ನ್ನೆಲಕೆಲ್ಲಂ ಪಡಿಚನ್ದಮೊಯ್ತು ತಗಡೂರೀ ವಿದ್ಯರಾಶೀನ್ದ್ರರಿಂ॥

ವೃ॥ ಅಕ್ಕರಿಗಂಗೆ ಬೇಡಿದ ನರಂಗೆ ತಪಸ್ವಿಗೆ ದೇಸಿಗಂಗೆ ಕೆ-
ಟ್ಟೊಕ್ಕಲಿಗಂಗೆ ದೀನ ನಟ ಪಾಠಕ ವನ್ದಿಜನಕ್ಕೆ ರಾಗದಿ-।
ನ್ನಕ್ಕೊಡೆ ನಿನ್ದು ನೋಡಿದೊಡೆ ಮೆಚ್ಚಿದೊಡೋತೊಡೆ ಕೂತೊರ್ತ್ತಡಿಗಳ್ಕ
ವ್ಮಿಕ್ಕೆದನ್ನೀವೆ ನೆಂಬುವಿದು . ವಗುಣಂ ಸಲೆ ವಿದ್ದರಾಶಿಯ॥

ವೃ॥ ಗುರುಗಳ್ರುದ್ರಭೋಜಗದ . . . ಗೃಹನ್ಮುಂಬೇಶ್ವರನ್ತದ್ಭುಜಂ-
ಗರ ಶಿಷ್ಯರ್ವ್ವರಲಾಕುಳಾಗಮಿಕ ವಿದ್ಯಾರಾಶಿಗಳ್ಪ್ರಸನಂ।
ಬರದೋಂ ಸನ್ದ ದಿವಾಕರನ್ನೆಗಳ್ದದೀ ಭೋಗೇಶ್ವರಸ್ಥಾನಮು-
ರ್ವ್ವರೆಗಿನ್ನೊನ್ನಪಡೆ ನೊನ್ದಪೂಜ - ಮಿದನಿನ್ನೇ ವಣ್ಣಿಪೋಂ ಬಣ್ಣಿಪೋಂ॥

ಕಂ॥ ಶ್ರೀಶಿವಪೂಜೆಯೊಳೊಂದು ಸದಾಶಿವಯೋಗದೊಳವೊಂದು ರೂಪಮ ರೇವಾ।
ರಾಶಿವ್ರತರೆನೆ - ವಿದ್ಯಾರಾಶಿ ಶಿವಜ್ಞಾನ ಕರ್ಮ್ಮ ನಿರ್ಮ್ಮಿತರಾದರ್॥

ಗುಣವರ್ಮ ; ಕ್ರಿ. ಶ. ೯೧೫.

ಕಡಪಾ ಜಿಲ್ಲೆಯ ದಾನವುಲಪಾಡು ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀವಿಜಯದಂಡನಾಥನ ಶಾಸನದ[2] ಅಂತ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ 'ಅನುಪಮಕವಿಯ ಸೇನಬೋವಂ ಗುಣವರ್ಮ್ಮಂ ಬರೆದೋಂ' ಎಂದಿದೆ. ಶಾಸನಬಂಧವನ್ನು ನೋಡಿದವರು ಗುಣವರ್ಮನು ಸಾಧಾರಣ ಕವಿಯೆಂದು ಹೇಳಲಾರರು. ಇವನು ಅನುಪಮಕವಿಯ ಆಶ್ರಯಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಒಬ್ಬ ಗುಣವರ್ಮನು[3] ಶೂದ್ರಕವೆಂಬ ತನ್ನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ "ಮಹೇಂದ್ರಾಂತಕಂ" ಇತ್ಯಾದಿ ಬಿರುದುಳ್ಳ ಒಬ್ಬ ಗಂಗರಾಜನನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸಿ, ಅವನನ್ನು ಶೂದ್ರಕರಾಜನಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಮಹೇಂದ್ರಾಂತಕನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಗಂಗರಾಜನು ಎರೆಯಪ್ಪನೊಬ್ಬನೇ. ಇವನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೯೧೩ ರವರೆಗೆ ಆಳಿದನು. ಈ ಎರೆಯಪ್ಪನೇ ಗುಣವರ್ಮ್ಮನ ಪೋಷಕನಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕೆಂದು ಕರ್ಣಾಟಕ ಕವಿಚರಿತ್ರಕಾರರು[4] ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುವರು.

ದಾನವುಲಪಾಡು ಶಾಸನದ ಕವಿಯಾದ ಗುಣವರ್ಮ್ಮನೇ ಶೂದ್ರಕಗ್ರಂಥಕರ್ತನೇಕಾಗಿರಬಾರದೆಂದು ನಮ್ಮ ಪ್ರಶ್ನೆ. ಈ ಶಾಸನವು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಮುಮ್ಮಡಿ ಇಂದ್ರ (ನಿತ್ಯವರ್ಷ) ನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುದು. ಇವನ ಕಾಲವು ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ. ಶ. ೯೧೫ ದೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ

ದಾನವುಲಪಾಡು ಶಾಸನದಿಂದ ಶ್ರೀವಿಜಯದಂಡನಾಥನ ಪರವಾದ ಕೆಲವುಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ಬರೆಯುತ್ತೇನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕವಿಚರಿತ್ರಕಾರರು ಉದಹರಿಸಿರುವ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ.

ಕಂ॥ ವಸುಮತಿಯೊಳಗಿಟ್ಟೆಂಟುಂ ದೆಸೆಗಳ ಕುಸುಕುರುಮನೆಯ್ದೆ ಮಾಣದೆ ಮತ್ತಂ।
ಬಿಸರುಹಗರ್ಬ್ಭಾಂಡಕ್ಕಂ ಪಸರಿಸಿದುದು ಕೀರ್ತ್ತಿ ನೆಟ್ಟನನುಪಮಕವಿಯ॥

---

[1] ಈ ಶಾಸನವಿನ್ನೂ ಮುದ್ರಿತವಾಗಲಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ನಾವು ಪ್ರಕೃತ ನಿರೂಪಿಸಿರುವ ಪಾಠವು ನಿರ್ದೋಷವಾಗಿರಲಾರದು.

[2] *Epigraphia Indica*, Vol. X, pp. 150 ff.

[3] ಮಾಗಳದ ವೇಣುಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿಯ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಹೊಯ್ಸಳ ವೀರಬಲ್ಲಾಳನ ಶಾಸನ ವೊಂದರಲ್ಲಿ (Madras Epigraphical collection for 1913, No. 126) ಈ ಕೆಳಗಿನ ಪದ್ಯವು ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ.

ವೃ॥ ಗಂಭೀರಸ್ಫಾರವೇಲಾಬಹಲಪರಿವೃತೋಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲಮಾಲಾ-
ರಂಭಪ್ರೋಡ್ಡೀನಫೇನಪ್ರಬಲಜಲಚರೋಲ್ಲಾಸವಾಸೀನಶಂಭ -।
ತ್ಕುಂಭೀರಾಭೀಳನಕ್ರಪ್ರಕರಕಮಠನೀರೇಭರತ್ನಪ್ರಭಾಪ್ರೋ-
ಜ್ಜೃಂಭತ್ಪ್ರೋದ್ಭಸಿವೀಚೀನಿಚಯಘನಘನಾಧ್ವಾನರೌದ್ರಂ ಸಮುದ್ರಂ॥

ಇದೇ ಪದ್ಯವನ್ನೇ ಗುಣವರ್ಮ್ಮನ ಶೂದ್ರಕಗ್ರಂಥದಿಂದ ತೆಗೆದುದೆಂದು ಕವಿಚರಿತ್ರಕಾರರು ಉದಹರಿಸಿರುವರು (ಕವಿಚರಿತ್ರೆ. ಸಂ. ೧. ಪು. ೬೪.)

[4] *Lives of Kannada Poets*, Vol. I, Pages 64 and 376 and Vol. II, pp. 1–2.

ಕಂ॥ ನಿರ್ಗ್ಗತಭಯ ನೀ ನರಸಂ ಸೆರ್ಗ್ಗಮ ನಾನೊಲ್ಲೆನೆಂದು ಪೇಸಿ ಬಿಸುರ್ವ್ವಂ।
ಸೆರ್ಗ್ಗದೆ ಭೋಗಮ ನುಂಡಪವರ್ಗ್ಗಕ್ಕಡಿಯಿಟ್ಟ ನಱಿದೊ ನನುಪಮಕವಿಯಂ॥

ಕಂ॥ ದಂಡಿನ ಸಾಮಗ್ರಿಗೆ ಪರಮಂಡಲ ಮಲ್ಲಾಡೆ ಸರ್ವ್ವವಿಕ್ರಮತುಂಗಂ।
ದಂಡಿನ ಬೀರಶ್ರೀಗೊಳ್ ಗಂಡಂ ಶ್ರೀದಂಡನಾಯಕಂ ಶ್ರೀವಿಜಯಂ॥

ಕಂ॥ ಚಂಡಪರಾಕ್ರಮನುಱದರಿಮಂಡಳಿಕರನಟ್ಟಿ ಪಿಡಿದು ಪತಿಗೊಪ್ಪಿಸುವೊಳ್।
ಗಂಡಂ ಪ್ರಚಂಡನೀ ಭೂಮಂಡಲದೊಳ್ದಂಡನಾಯಕಂ ಶ್ರೀವಿಜಯಂ॥

ಕವಿಕಮಲಾದಿತ್ಯ ; ಕ್ರಿ. ಶ. ೯೮೦.

ಬೆಳಗಾಂವಜಿಲ್ಲೆಯ ಸೋಗಲ್ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಒಂದು [1]ಶಾಸನವುಂಟು. ಅದು ಇಮ್ಮಡಿ ತೈಲಪನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುದು. ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಸೊಗಲಿಗೆ ಸೋವಲ್, ಸೋಲು ಮತ್ತು ಸೋಲ್ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳು ಕಾಣಬರುತ್ತವೆ. 'ಸುವರ್ಣಾಕ್ಷಿ' ಎಂಬ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಕಂಚಿಯಬ್ಬೆ ಅಥವಾ ಕಂಚಲೆ ಎಂಬ ಭಕ್ತಳೊಬ್ಬಳು ದಾನಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದಳೆಂಬ ಅಂಶವು ಈ ಶಾಸನದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಕಂ॥ ಭುವನಂ ವನನಿಧಿ ಸುರಗಿರಿ ದಿವಕುಳಮಿನಚಂದ್ರರುಳ್ಳಿನಂ ಧರ್ಮ್ಮಮಿದು।
ಧ್ರುವಮಾಗಿ ನಡೆಗೆ ಶಾಸನ ಕವಿಕಮಲಾದಿತ್ಯರಚಿತಕಾವ್ಯಾವೇಶಂ॥

ಎಂಬ ತುದಿಯ ಪದ್ಯದಿಂದ ಈ ಶಾಸನವನ್ನು ರಚಿಸಿದವನು ಕಮಲಾದಿತ್ಯನೆಂದೂ, ಅವನು ಕವಿಯೆಂದೂ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಈ ಶಾಸನದಿಂದ ಕಮಲಾದಿತ್ಯನ ವಿಚಾರವೇನೂ ತಿಳಿದುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ :—

"ಶ್ರೀಮದನವರತದನುಜನರಾಮರಮಣಿ ಮಕುಟತಟಘಟಿತಪದಪದ್ಮೋದ್ದಾಮಯುಗಳಂ ತ್ರಿಳೋಕಸ್ವಾಮಿ ಸುವರ್ಣಾಕ್ಷಿದೇವರೀಗೆಮಗೊಳ್ಪ" ಎಂದೂ,

"ಇಂತೆನಿಸುವ ಸಿದ್ಧಕ್ಷೇತ್ರಾಂತರತೀರ್ತ್ಥಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯನಾಶ್ರಿತಸುರಭೂಜಂ ತ್ರಿಭುವನಸಿಂಹಮುನೀಂದ್ರಂ ತಾಪಸಗೋತ್ರ ವೈರಿಕುಳಗಜಸಿಂಹ" ಎಂದೂ

"ವೃ॥ ತಪಮಂ ಮಾಡುವ ತಾಪಸರ್ಕ್ಕಳಳವಲ್ಲೋಹೋ ತನುಕ್ಲೇಶಮಂ
ಬುಪಸರ್ಗ್ಗಕ್ಕಿರದಾಂತು ಮಯ್ಯನಟವೀಶಾಖಂಗಳಂ ತಿಂದುಮಾ-।
ಧಿಪನಂ ಪೂಜಿಸಿ ಮುಕ್ತಿಯೊಳ್ಪೆರೆಯಲೆಂದಿರ್ಪಂ ಸುವರ್ಣಾಕ್ಷಿದೇ
ವಪದಾಂಭೋಜಶಿಲೀಮುಖಾಭನೆನಿಪಂ ಶ್ರೀಗಂಗರಾಶಿವ್ರತಿ॥"

ಎಂದೂ ಶಿವನನ್ನೂ, ಶೈವ ಮುನಿಗಳನ್ನೂ ನುತಿಸಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಕಮಲಾದಿತ್ಯನು ಶೈವನೆಂದೇ ಊಹಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಶಾಸನದಲ್ಲಿ—

"ವೃ॥ ಬಳವಚ್ಚೋಳಮಹೀಧರೇಂದ್ರಕುಳಿಶಂ ಲಾಳೇಭ ಪಂಚಾನನಂ
ಜಳಭೂಭೃದ್ವನದುರ್ಗ್ಗಮಾರ್ಗ್ಗಜಳಧಿವ್ರಾತಕ್ಕೆಲೇ ಬಾಡವಾ-।
ನಳರೂಪಂ ರಣಕಂಭಕಕ್ಕಲಶಿರಚ್ಛೇದಂ ರಿಪೂಗ್ರಾವನೀ-
ವಿಳಯೋತ್ಪಾತವಿಕೇತು ಚಕ್ರಿತಿಳಕಂ ಶ್ರೀ ತೈಲರಾಜಾಧಿಪಂ॥"

ಎಂಬದಾಗಿ ಇರ್ಮಡಿ ತೈಲನನ್ನೂ 'ತತ್ಪಾದಪದ್ಮೋಪಜೀವಿ'

"ವೃ॥ ಜನಪತಿಚಕ್ರವರ್ತ್ತಿಪರಿರಕ್ಷಣದಕ್ಷಭುಜಾಸಿ ವೈರಿಸಾ
ಧನಲಯಕಾರಿ ರಟ್ಟಕುಳಭೂಷಣನನ್ಯನರೇಂದ್ರದರ್ಪ್ಪಭಂ।
ಜನನವದಾತಕೀರ್ತ್ತಿ ವಿಭು ಕಂತೆಯಭಾರದ ನನ್ನಪಯ್ಯರಾ
ಣನ ತನಯಂ ವಿವೇಕನಿಧಿ ಕತ್ತಮಹೀಭುಜನೆಂಬ ಪೆರ್ಮಗಂ॥"

ಎಂಬದಾಗಿ ಕೂಂಡಿವಿಷಯಾಧೀಶ್ವರನಾದ ಕತ್ತ (ಕಾರ್ತ್ತವೀರ್ಯ I) ನನ್ನೂ ಹೊಗಳಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಕವಿಕಮಲಾದಿತ್ಯನು ರಾಜಾಶ್ರಯಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿದ್ದನೆಂದೂ, ವಿಶೇಷತಃ ಕಾರ್ತ್ತವೀರ್ಯನ ಆಸ್ಥಾನಕವಿಯಾಗಿದ್ದಿರಬಹುದೆಂದೂ ಊಹಿಸಲವಕಾಶವುಂಟು. ಇರ್ಮಡಿ ತೈಲ ಮತ್ತು ಮೊದಲನೆಯ ಕಾರ್ತ್ತವೀರ್ಯರ ಸಮಕಾಲಿಕ

[1] *Epigraphia Indica*, Vol. XVI, pp. 1 ff.

ನಾದ ಕವಿಕಮಲಾದಿತ್ಯನ ಕಾಲ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಚರ್ಚೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ಈ ಶಾಸನವು ಶಾ. ಶ. ೯೦೨ ರಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಈ ಶಾಸನವು ಒಂದು ಕಾವ್ಯದಂತೆ ಪ್ರೌಢವಾಗಿದೆ. ಕವಿಕಮಲಾದಿತ್ಯನ ಕವಿತಾಮೃತವನ್ನು ಕನ್ನಡಿಗರು ಸವಿಯಲೋಸುಗ ಹಲವು ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಸುವರ್ಣಾಕ್ಷಿಕ್ಷೇತ್ರ

ವೃ॥ ಪಂಕಜಷಂಡದಿಂದೆಸೆವ ನೆಯ್ದ್ದಲ ಪೂಗೊಳದಿಂ ತಳಿರ್ತ್ತ ಮಾ
ವಿಂ ಕುಸುಮೋದಿತಂ ಕೊಸಗುಪಾದರಿನೇಱಿಲಶೋಕಬಾಳೆಯಿಂ ।
ಬಂಕದ ವೃಕ್ಷಜಾತಿಗಳನಿಂಚರದಿಂ ಪುಗಲೆಂಬ ಕೋಕಿಳಾ
ಳಂಕೃತದಿಂದೆ ಸಾಲಬನಮೊಪ್ಪುವುದೀ ವಿಷಯಾಂತರಾಳದೊಳ್॥

ವೃ॥ ಅಲ್ಲಿಯೆ ನಿರ್ಜ್ಝರೋದಕದಿನೊಪ್ಪುವ ತೀರ್ತ್ಥಮಿದೀ ಜಗಕ್ಕೆ ಪೆಂ
ಪೆಲ್ಲಮನಾಂತ ಶಂಕರ ಶಯಂಭುಸುವರ್ಣ್ನಮಹಾಕ್ಷಿದೇವ ಪಾ ।
ದೋಲ್ಲಸಿತಾಂಬುಜಂಗಳನೆ ಪೂಜಿಪ ಭಕ್ತಜನಕ್ಕೆ ಮುಕ್ತಿ ತ
ಳ್ವಿಲ್ಲದೆ ಕೊಡುಗೆಂದು ಪೊಗೞ್ದಂ ಕವಿತೇಶಮದಪ್ರಭಂಜನ॥

ಕಂ॥ ಪುಲಿಗಳೆ ಧರ್ಮ್ಮಶ್ರವಣಮನೆಲೆ ಮಿಡುಕದೆ ಕೇಳುತಿರ್ಪ್ಪುವರಗಿಳಿಗಳ್ ನಿ ।
ರ್ಮ್ಮಳಮುನಿಪರೋದುವೋದಂ ಬಳವಾದೆಡೆಯಱಿದು ಪೇಳ್ವುವಿರುಳುಂ ಪಗಲುಂ॥

ಕಂ॥ ವಾನರಸಂಹತಿ ದೇವಸ್ನಾನಂ ಮಾಡುವರ್ಗ್ಗೆ ಗದ್ದುಗೆಯ ನೀರಂ ಸ ।
ನ್ಮಾನದೆ ತಂದೀವುವೆನಲ್ಕನಱಿಯೆಂ ಪೊಗಳಲವರ ತಪದುಗ್ರತೆಯ॥

ಕಂ॥ ಪಾಪಿ ಪುಗಲು ಪುಗಲುಗ್ರದೆ ಕೋಪಿ ಪುಗಲು ಪುಗಲಶೇಷಧರ್ಮ್ಮದ್ರೋಹ ।
ವ್ಯಾಪಾರಿ ಪುಗಲ್ಪುಗಲೆಂದಾಪೊರ್ತ್ತುಂ ಕೋಕಿಲಂಗಳುಲಿಗುಂ ಬನದೊಳು॥

ಕಂ॥ ಗಳೆಪುವರಗಿಳಿಯ ಕುಕಿಲುವ ಕಳಹಂಸೆಯ ಗಾವರಿಪ್ಪ ಪೆಣ್ದುಂಬಿಯ ಬಾ ।
ವಳಿಸುವ ಪುರುಳಿಯ ಕೊಂಡಂಗಳನಗಿಸುವ ರವಮ ನಗದ ನಾಲ್ಕುಂ ದೆಸೆಯೊಳು॥

ನಾಗವರ್ಮ ; ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೪೨.

ಬಳ್ಳಾರಿಜಿಲ್ಲೆಯ ಹಡಗಲ್ಲಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಮೈಲಾರಗ್ರಾಮದ ಸೋಮಲಿಂಗೇಶ್ವರದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ [1]ಶಾಸನವೊಂದುಂಟು. ಅದರಲ್ಲಿ ಚಾಳುಕ್ಯ ತ್ರೈಳೋಕ್ಯಮಲ್ಲ(ಮೊದಲನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ)ನ ಸಾಮಂತನಾದ ಕಾಳಿಮಯ್ಯನು ಅಥವಾ ಕಾಳಿದಾಸನು ಮೌಳಿಮಡುವಿನ ತೇಜೋರಾಶಿಪಂಡಿತರ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಚಿಲ್ಲುಕಾಚಾರ್ಯರ ಮೂಲಕ ಸ್ವಯಂಭುದೇವರಿಗೂ ಮೂಲಸ್ಥಾನದೇವರಿಗೂ ದಾನ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಶಾ. ಶ. ೯೬೮ ರಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಈ ಶಾಸನವನ್ನು ಬರೆದ ನಾಗವರ್ಮನೆಂಬಾತನು ಪ್ರೌಢಕವಿಯಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಕಾಳಿದಾಸನ ಶೌರ್ಯ ಪ್ರತಾಪಗಳು ಬಹಳ ಚನ್ನಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಶಾಸನ ಕವಿತ್ವವು ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾಗಿದೆ. ಶಾಸನವು ಶಿಥಿಲವಾಗಿರುವುದರವೆಸೆಯಿಂದ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉದಹರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ.

ಮೇಲಿನ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಕಾಳಿದಾಸನು ನೃಪಾಮರ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟ ನಾಗೈ[2] ಎಂಬ ಊರಿನಲ್ಲಿರುವ ಅರವತ್ತುಕಂಭದ ಗುಡಿಯ ಮುಂದಿರುವ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಮಲ್ಲನ ಕಾಲದ [3]ಶಿಲಾಶಾಸನದಲ್ಲಿಯೂ, ಶಿವಾಲಯದ ಎದುರಿಗಿರುವ ಪಾಳುಗುಡಿಯ ಗೋಡೆಯ ಮೇಲಿನೊಂದು ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನಕಾಲದ [4]ಶಾಸನದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ.

ಪಾಳುಗುಡಿಯ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕಾಳಿಮರಸನನ್ನು 'ಸಾಹಿತ್ಯವಿದ್ಯಾಪಿತರ್ಕ್ಕಂ' 'ವಾಕ್ಸತೀಕರ್ಣಾವತಂಸಂ' ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಅರವತ್ತುಕಂಭದಗುಡಿಯ ಮುಂದಿರುವ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ವಿಶದವಾಗಿ ಕಾಳಿ

[1] Madras Epigraphical collection for 1914, No. 484.
[2] ನಾಗೈ ಎಂಬ ಊರು ಚಿತ್ತಾಪುರದ ರೆಯಿಲ್ವೆ ಸ್ಟೇಷನ್ನಿಗೆ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದೆ.
[3] Madras Epigraphical collection for 1902, No. 98.
[4] *Ibid.* No. 99.

ದಾಸದಂಡಾಧೀಶನ ಅನ್ವಯ, ಶೌರ್‍ಯಪ್ರತಾಪ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ವರ್ಣಿತವಾಗಿವೆ. ಇದರಲ್ಲಾ ಆವನನ್ನು “ಸಾಹಿತ್ಯ ವಿದ್ಯಾವಿತರ್ಕ್ಕಂ” “ವಾಕ್ಪತೀಕರ್ಣಾವತಂಸಂ” ಎಂಬದಾಗಿ ಹೊಗಳಿದೆ. ಈ ಶಾಸನದಿಂದ ಕಾಳಿದಾಸನ ಅನ್ವಯ ಭಾಗವನ್ನಿಲ್ಲಿ ಉದ್ಧರಿಸಿರುತ್ತೇನೆ.

ಕಂ ॥ ಆ ಕಮಳಜಾತವಂಶಸುಧಾಕರದೊಳ್ಪೆಂಪುವೆತ್ತ ಸುದ್ಧೃತಧಾತ್ರೀ ।
ಲೋಕಂ ಸ್ವೀಕೃತವಿಮಳಶ್ರೀಕಂ ಗೋವಿನ್ದನಂದದಿಂ ಗೋವಿನ್ದಂ ॥

ಕಂ ॥ ಕ್ಷಿತಿಸುತೆಗಂ ಕ್ಷಿತಿಗಮರುನ್ಧತಿಗಂ ರತಿಗಂ ಸರಸ್ವತೀಸತಿಗಂ ಪಾ ।
ರ್ವ್ವತಿಗಂ ಮಿಗಿಲೆನಿಪ ಮಹಾಸತಿ ತತ್ಪತಿಗೇಚಿಕಬ್ಬೆ ಕುಲವಧುವಾದಳ್ ॥

ಕಂ ॥ ಆದಂಪತಿಗೆ ತನೂಭವನಾದಂ ಶ್ರೀಕಾಳಿದಾಸದಣ್ಣಾಧಿಪನಾ ।
ಪಾದಿತವಿಶುದ್ಧಯಶನುತ್ಪಾದಿತಚಾಳುಕ್ಯರಾಜರಾಜ್ಯಾಭ್ಯುದಯಂ ॥

ಕಂ ॥ ಅನುಜಾತನಾದನಾತಂ ಗನಿಮಿಷಗುರುವೆನಿಪ ನಿಂಬದಣ್ಣಾಧಿಪನಾ ।
ತನ ತಮ್ಮನಾದನಭಿಜನವಿನುತಂ ಶ್ರೀಜದ್ದರಾಜದಣ್ಣಾಧೀಶಂ ॥

ಕಂ ॥ ನಯಮೆಸೆಯೆ ನೆಗಱ್ದ ಶಕ್ತಿತ್ರಯದೊಳ್ಪ್ರಭುಮಂತ್ರಶಕ್ತಿ ಯೆಸವನ್ತೊಲಸದೆಂ ।
ಪ್ರಿಯತನಯಮೂರ್ವರೊಳಂ ನಯಾನ್ವಿತಂ ಕಾಳಿದಾಸದಣ್ಣಾಧೀಶಂ ॥

ವೃ ॥ ನೆಲೆ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಮೊದಲ್ಕುಲಕ್ಕೆ ನೆಲೆ ಧರ್ಮ್ಮಕ್ಕಾಮರ್ಮ್ಮ ಮಾಯಕ್ಕಗಂ
ದಳೆ [ಬೀರ]ಕ್ಕೆ ತವರ್ಗ್ಗುಣಕ್ಕೆ ಕಣೆ ಪೆಂಪಿಂಗಿಕ್ಕೆ ಚಾಗಕ್ಕೆ ತಾ ।
ಯ್ವೊಲ ನೇರ್ಣ್ಪಿಂಗೆಡೆ [ಮಾನ್ತನಕ್ಕೆ] ಗುಱಿ ಚಾತುರ್ಯಕ್ಕೆ ಬೀಡಿಕ್ಕೆ ಕೀ
[ರ್ತ್ತಿಲತಾವಲ್ಲಿ] ಗಡಪ್ಪರ್ ತಾನೆಸಿಸಿದಂ ಸಂಗ್ರಾಮಕಂಠೀ[ರವಂ] ॥

ಕಂ ॥ ಆ ಪುಣ್ಯನಿಧಿಗೆ ವಿನಯದ ರೂಪಿನ ಭಾಗ್ಯದ ಸತಿವ್ರತಾಗುಣದೊಳ್ಪಿಂ ।
ದಾಪರಮೇಶ್ವರಿಸಚಿಗನುರೂಪೆ ಯೆನಲ್ಪಿಬ್ಬಣಬ್ಬೆ ಕುಲವಧುವಾದಳ್ ॥

ಇಂದ್ರಕೀರ್ತ್ತಿ ; ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦೫೫.

ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಮಲ್ಲನ ಕಾಲದ ಶಕ. ೯೭೭ ರಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಶಾಸನವೊಂದು ಬಳ್ಳಾರಿಯ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೋಗಳಿಯ ಬಸ್ತಿಯ ಮುಂದಿರುವ ಮಂಟಪದ ಬಳಿಯುಂಟು.[1] ಇದರಿಂದ ಆ ಬಸ್ತಿಯು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಗಂಗರಾಜನಾದ ದುರ್ವಿನೀತನಿಂದ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟದೆಂತಲೂ, ಇಂದ್ರಕೀರ್ತಿಯೆಂಬೊಬ್ಬ ಜೈನಾಚಾರ್ಯನು ಆ ಬಸದಿಗೆ ಈ ಶಾಸನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದನೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ.

ಈ ಶಾಸನದ ಶೈಲಿಯು ಬಹು ಪ್ರೌಢವಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿರುವ ಅತಿಸುಂದರವಾದ ತೋಮರರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ :

“ಶ್ರೀಮದರುಹಚ್ಚರಣಸರಸಿರುಹ ಭೃಂಗ, [2] ಕೊಂಡಕುಂದಾನ್ವಯಸಮುದಹಮುಖಮಂಡನ, ದೇಸೀಯಗಣ ಕುಮುದವನಸರಚ್ಚಂದ್ರ, ಕೋಕಳಿಪುರೇನ್ದ್ರ, ತ್ರೈಳೋಕ್ಯಮಲ್ಲ ಸದಸರಸಿಕಳಹಂಸ”

ನಾವೀತನ ವಿಚಾರವನ್ನಿಷ್ಟು ಹೇಳಲು ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ಈತನನ್ನು ‘ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಲನಾಲಂಕಾರ’ ‘ಕವಿಜನಾಚಾರ್ಯ’ ‘ಪಂಡಿತಮುಖಾಂಬುರುಹಚಂಡಮಾರ್ತ್ತಂಡ’ ‘ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ’ ‘ಕವಿಕುಮುದರಾಜ’ ‘ಕವಿಗಮಕವಾದಿವಾಗ್ಮೀಂದ್ರಕಲ್ಪದ್ರುಮ’ ‘ಕವಿಕದಂಬಕಕೀರಫಳಿತಚೂತದ್ರುಮ’ ಎಂದು ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಹೊಗಳಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಈತನು ಮಹಾಕವಿಯೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈತನು ಯಾವ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆಯೋ ತಿಳಿಯದು. ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಈತನನ್ನು ‘ತ್ರೈಳೋಕ್ಯಮಲ್ಲೇಂದ್ರಕೀರ್ತಿ ಹರಿಮೂರ್ತಿ’ ಎಂದು ಹೊಗಳಿದೆ.[3]

ರಾವಣಯ್ಯ ; ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦೫೯.

ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಸೇರಿದ ರೋಣತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಸೂಡಿ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮವೊಂದುಂಟು. ಹಿಂದೆ ಇದಕ್ಕೆ ಸೂಂಡಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿತ್ತು. ಕಲ್ಯಾಣಚಾಳುಕ್ಯರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೂಂಡಿಯು ಕಿಸುಕಾಡೆಪ್ಪತ್ತರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದಿತು.

---

[1] Madras Epigraphical collection for 1904, No. 37.

[2] ಕೊಂಡಕುಂದೆಯೆಂಬುದು ಈಗ ಗುತ್ತಿ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಕೊನಕೊಂಡ್ಲ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮವಾಗಿರಬಹುದು.—Madras Annual Report on Epigraphy for 1916, p. 134.

[3] [ಈ ಇಂದ್ರಕೀರ್ತಿಯ ಶಾಸನವನ್ನು ಈ ವ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇಯಿಲ್ಲ. ಈತನು ಸ್ವಯಂ ಕವಿಯೂ ಅಲ್ಲ ಉತ್ತಮಕವಿಗಳಿಂದ ವರ್ಣಿತನಾದಂತೆಯೂ ಶಾಸನದಿಂದ ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ.—ಹೊ. ಕೃ.]

ಈಗಲೂ ಈ ಯೂರಿನಲ್ಲಿ ಜೋಡುಕಲಶದ ಗುಡಿಯೊಂದುಂಟು. ಈ ಗುಡಿಯ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಲ್ಲು ಹಲಗೆಯಮೇಲೆ ಒಂದು ಶಾಸನವುಂಟು[1]. ಇದು ಮೊದಲನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ (ತ್ರೈಳೋಕ್ಯಮಲ್ಲ)ನಕಾಲದ ಶಾ.ಶ. ೯೭೧ ರಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಮಹಾಪ್ರಧಾನ ದಂಡನಾಯಕ ನಾಗದೇವನು,

‘ ವೃ ॥ ಶಿವಗೇಹವ್ಯೂಹಖಂಡಸ್ಫುಟಿತನವಸುಧಾಕರ್ಮ್ಮನಿರ್ಮ್ಮಾಪಣಕ್ಕಂ
ಶಿವಪೂಜಾವ್ಯಾಪ್ತಿಗಂ ತಚ್ಛಿವನುತಿಮಹಾಭೋಗಸಂಪತ್ಪದಕ್ಕಂ
ಶಿವಯೋಗೀಂದ್ರಬ್ರಜಕ್ಕಂ ಶಿವಪದಯುಗಳಾನಮ್ರವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ್ಗಂ
ಶಿವಣೂರಂ ಕೊಟ್ಟ ’

ನೆಂದು ಬರೆದಿದೆ.

ಈ ಶಾಸನವನ್ನು ‘ ಒರೆದಂ ಸೂಂಡಿಯ ಕುಳಕರಣಿ ರಾವಪಯ್ಯ ನೀಶ್ವರಪಾದಪಂಕಜಭ್ರಮರಂ ’ ಎಂತಲೂ ಮತ್ತೊಂದು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ[2] ಇವನನ್ನು ‘ ಭಾಸ್ಕರದಾಸ ’ ‘ ಈಶ್ವರಪಾದಾಬ್ಜಭ್ರಮರ ’ ಎಂತಲೂ ವಿಶೇಷಿಸಿದೆ.

ಮೇಲಿನ ಶಾಸನದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಭಾಷಾಶೈಲಿಯನ್ನೂ, ವಾಗ್ಧೋರಣೆಯನ್ನೂ, ಲಾಲಿತ್ಯವನ್ನೂ ನೋಡಿದರೆ ರಾವಪಯ್ಯನು ರನ್ನ ಪಂಪಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಯಾವ ವಿಧದಲ್ಲೂ ಕಡಮೆಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ಶಾಸನವೊಂದು ಚಿಕ್ಕಕಾವ್ಯದಂತಿದೆ ಮಾದರಿಗಾಗಿ ಇದರಿಂದ ಕೆಲವು ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಉದಹರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಶೌರ್ಯ.

ವೃ ॥ ಬಳವಚ್ಚೋಳನರೇಂದ್ರದರ್ಪದಳನಂ ಮಾಳವ್ಯ ಸಂಶಾರ್ಣವ
ಜ್ವಳದೌರ್ಬ್ಬನಳ ಸಂಗಸಂಗಕುಸಮೇಂಗೀಪಾಣ್ಡ್ಯಸೌರಾಷ್ಟ್ರಕೇ ।
ರಳನೇಪಾಳತುರುಷ್ಕಚೇರಮಗಧಕ್ಷ್ಮಾಧೀಶಧಾರಾಧರಾ
ನಿಳ ನಂಭೋಘವೃತಾವನೀವಳಯದೋಳ್ತ್ರೈಳೋಕ್ಯಕಣ್ಠೀರವ ॥

ನಾಗದೇವನ ಶೌರ್ಯಪ್ರತಾಪ.

ವೃ ॥ ವಸುಧೇಶಾಗ್ರಣಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿತಿಳಕಂ ತ್ರೈಳೋಕ್ಯಮಲ್ಲಂ ನಿಜಾ
ವಸಥಾಮಾತ್ಯಪದಕ್ಕೆ ಮಾಡೆ ಮಹಿಮಾವಷ್ಟಂಭಮಂ ತಾಳ್ದಿ ಸಾ ।
ಧಿಸಿದಂ ಮುನ್ನಮಸಾಧ್ಯರಪ್ಪಹಿತರಂ ತದ್ದ್ರವ್ಯಮಂ ತಂದು ಪೂಂ
ಜಿಸಿದಂ ಸ್ವಾಮಿಗಪಾರಪೌರುಷಗುಣಂ ಶ್ರೀಗಂಡನಾರಾಯಣಂ ॥

ವೃ ॥ ಜಳರಾಶಿಶ್ರೇಣಿಯೋಳ್ ಪಾಲ್ಗಡಲಮರಕುಜಶ್ರೇಣಿಯೋಳ್ಪಾರಿಜಾತಂ
ಕುಳಶೈಳಶ್ರೇಣಿಯೋಳ್ ಮಂದರಮುಖಿಳನದೀಶ್ರೇಣಿಯೋಳ್ಗಂಗೆ ಯೆಂತ ।
ಗ್ಗಳಮನ್ನಾತಂರಾಧ್ಯಮನ್ತೀ ಚತುರುದಧಿತಟೀಸ್ಫೂಳಕಲ್ಲೋಳಮಾಳಾ
ವಿಳಭಾಸ್ವದ್ಭೂರಿಭೂಗೋಳಕಜನಿತವಿಭುಶ್ರೇಣಿಯೋಳ್ ನಾಗದೇವಂ ॥

ವೃ ॥ ಸುಭಟತ್ವರ್ಕ್ಕನ್ನನ್ನರಿಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯುಮೆನೆ ನೆಗೞ್ದಂ ಚೋಳಕಾಳಾನ್ತಕಂ ಭೋ
ಜಭುಜಂಗಾಹಿದ್ವಿಷಂ ಗೂರ್ಜ್ಜರಮದಹರಣಂ ಸೇಗುಣಧ್ವಂಸಕಂ ಚೇ ।
ರಭಯಭ್ರಾನ್ತಿಪ್ರದಂ ಕೊಂಕಣಬಳದಳನಂ ಹಾರನೀಹಾರತಾರಾ
ನಿಭಶುಂಭತ್ಕೀರ್ತಿ ದಣ್ಡಾಧಿಪರೊಳತುಳದೋರ್ವ್ವಿಕ್ರಮಂ ನಾಗದೇವಂ ॥

ಸೋಮೇಶ್ವರ ಪಂಡಿತ.

ವೃ ॥ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳ್ಪುಟ್ಟಿದ ದ್ವಿಜಬ್ರಾತೀಂದ್ರಪ್ಪಲರೊಳರವಗೊಂದುಳ್ಳಿತೊಂದಿಲ್ಲಿದೇನೆಂ
ಬ ತಪೋವಿಖ್ಯಾತಿಯೇನೆಂಬಮಳನಚರಿತಖ್ಯಾತಿಯೇನೆಂಬ ವಿದ್ಯಾ ।
ಚತುರತ್ವಖ್ಯಾತಿಯೇನೆಂಬಖಿಳಗುಣಗಣಖ್ಯಾತಿಯೆಂಬೊಂದು ಪೆಂಪೂ
ರ್ಜ್ಜಿತಮಾಯ್ತೆಂದಂದೆ ಸೋಮೇಶ್ವರಯತಿಪತಿಯಂ ಬಣ್ಣಿಸಲ್ಬಲ್ಲನಾವೋಂ ॥

---

[1] *Epigraphia Indica,* Vol. XV. pp. 85-94.
[2] *Ibid,* page 101.

ವೃ ॥ ಸಕಳಕ್ಷ್ಮಾಪಾಳಚೂಡಾಮಣಿಕಷಣಕಿಣೋಪೇತಪಾದಾಬ್ಜ ವೈಶೇ
ಷಿಕಚೂಡಾರತ್ನ ನೈಯಾಯಿಕಸರಸಿಜಮಾರ್ತ್ತಣ್ಡ ಸಾಂಖ್ಯಪ್ರಭಾವಾ ।
ಧಿಕ ಶಬ್ದಜ್ಞಾನಪದ್ಮಾಸನ ನಿನಗೆಣೆ ಯಾರೆಂಬಿನಂ ಸನ್ದಮೀಮಾಂ
ಸಕಗೋತ್ರತ್ರಾಸಿ ಸೋಮೇಶ್ವರಯತಿಪತಿ ಭೂಲೋಕವಿಖ್ಯಾತನಾದಂ ॥

ಶಿಲ್ಪಿ ಶಂಕರಾರ್ಯ.

ವೃ ॥ ಕಣಿ ವಿದ್ಯಾವಿಭವಕ್ಕುದಾಹರಣೆ ಯುಕ್ತ್ಯರ್ಥೋಪಾರ್ಜನಕ್ಕೆಕ್ಕಲಾ
ವಣ ಮುದ್ಯದ್ಗುಣರತ್ನರಾಜಿಗೆಜವಟ್ಟೌದಾರ್ಯಸಂಪತ್ತಿಗೆ ।
ಗಣಿಜೆನ್ನೀ ಗುಣಿ [1]ಶಂಕನಂ ಪೊಗಳ್ವುಗುಂ ಝಾತ್ಕಾರಿಝುಂಝಾಪವಾ
ರಣಸಂಭೂತತರಂಗಸಂಭೃತಪಯೋಧಿಪ್ರಾವೃತೋರ್ವೀತಳಂ ॥

ನಾರಾಯಣ ಭಟ್ಟ; ಕ್ರಿ-ಶ- ೧೦೫೩.

ಗೋದಾವರೀ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕಲಿಕ್ಕರಿಂದೆ ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ತಾಂಬ್ರಶಾಸನವೊಂದು ಈಗಲೂ ಮದರಾಸಿನ ವಸ್ತುಪ್ರದರ್ಶನ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿರುವುದು.[2] ಇದರಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಚಾಳುಕ್ಯರ ರಾಜರಾಜನರೇಂದ್ರನು ನಾರಾಯಣಭಟ್ಟನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ನಂದಮಪೂಂಡಿ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯವರ್ಷ ೩೨ ರಲ್ಲಿ ದಾನಮಾಡಿದನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ನಾರಾಯಣಭಟ್ಟನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

" [2] ಹಾರೀತಗೋತ್ರೋ ಹರಿಮೂರ್ತ್ತಿರಾಪಸ್ತಂಬದ್ವಿಜಶ್ರೇಷ್ಠವಿಭೂರ್ಷಿನೀತಃ ।
ಸದಾ ಪುರೋಡಾಶಪವಿತ್ರವಕ್ತ್ರೋ ವಿದ್ವಾನಭೂತ್ಕಂಚೆನಸೋಮಯಾಜೀ ॥
ತಸ್ಯ ಶ್ರೀಮಾನ್ ಹಿಮಕರಕರಪ್ರಸ್ಫುರತ್ಕೀರ್ತ್ತಿರಾಶೇ-
ರಾಸೀತ್ಪುತ್ರಃ ಸಕಲವಿದುಷಾಮಂಚಿತಃ ಕಂಚೆನಾರ್ಯಃ ।
ಯಂ ಮನ್ಯಂತೇ ಯಮಮರಿಗಣಾಃ ಕಾಮಧೇನುಂ ಕವೀಂದ್ರಾಃ
ಕ್ರೀಡಾರಾಮಂ ಪರಮಸುಹೃದೋ ಜೀವಿತಂ ಬಂಧುವರ್ಗಃ ॥
ತಸ್ಯಾತ್ಮಜೋ ಮಹಾತ್ಮಾ ಸಮಜನಿ ಶೌಚಾಂಜನೇಯ ಇತಿ ವಿದಿತಃ ।
ಪ್ರಜ್ಞಾಜಿತವಾಚಸ್ಪತಿರಕಲಂಕಾಶಂಕನಾಮಾತ್ಯಃ ॥
ತಸ್ಯ ಚ ಸುಧರ್ಮ್ಮಪತ್ನ್ಯಾ ಗುಣಶಾಲಿನ್ಯಾಶ್ಚ ಸಾಮಿಕಾಂಬಾಯಾಃ ।
ಅಭವದನುಷ್ಠಿತಜಗದುಪಕರಣೋ ನಾರಾಯಣಸ್ತನಯಃ ॥
ಯಃ ಸಂಸ್ಕೃತಕರ್ಣಾಟಪ್ರಾಕೃತಪೈಶಾಚಿಕಾಂಧ್ರಭಾಷಾಸು ।
ಕವಿರಾಜಶೇಖರ ಇತಿ ಪ್ರಥಿತಃ ಸುಕವಿತ್ವವಿಭವೇನ ॥
ಕವೀನ್ದ್ರನೀಷಾಲವದುರ್ವ್ವಿದಗ್ಧಾನ್ ಮನೋಹರಾಭಿರ್ನ್ನಿಜಸೂಕ್ತಿಭಿರ್ಯಃ ।
ಕುರ್ವ್ವನ್ನಗರ್ವ್ವಾನ್ನ್ಪಟುಭಿರ್ಬ್ಬಿಭರ್ತ್ತಿ ಕವೀಭವಜ್ರಾಂಕುಶನಾಮ ಸಾರ್ಥಂ ॥

ನಾರಾಯಣಭಟ್ಟನದು ಹಾರೀತಗೋತ್ರ ; ಆಪಸ್ತಂಬಸೂತ್ರ ; ಕಂಚೆನಸೋಮಯಾಜಿಯು ಅವನ ಪ್ರಪಿತಾಮಹನು : ಕಂಚೆನಾರ್ಯನು ಅವನ ಪಿತಾಮಹನು ; ಅಕಲಂಕಾಶಂಕನಾಮಾತ್ಯನು ಅವನ ತಂದೆ ; ತಾಯಿಯು ಸಾಮಕಾಂಬೆ. ಇವನು ಸಂಸ್ಕೃತ, ಕರ್ಣಾಟ, ಪ್ರಾಕೃತ, ಪೈಶಾಚ, ಆಂದ್ರ ಭಾಷೆಗಳೆಲ್ಲದರಲ್ಲೂ 'ಕವಿರಾಜಶೇಖರ'ನೆಂಬ ಬಿರುದೊಂದನ್ನಲ್ಲದೆ 'ಕವೀಭವಜ್ರಾಂಕುಶ' 'ಅಷ್ಟಾದಶಾವಧಾರಣ ಚಕ್ರವರ್ತಿ' 'ಸರಸ್ವತೀಕರ್ಣಾವತಂಸ' ಎಂಬನೇಕ ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದನು.

ಮೇಲಿನ ತಾಂಬ್ರಶಾಸನವನ್ನು ಬರೆದವನು ನನ್ನಿಯಭಟ್ಟನು. ಈತನೇ ಆಂಧ್ರಭಾರತಕ್ಕಾದಿಕವಿಯಾದ ನನ್ನಯಭಟ್ಟಾರಕನಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕೆಂದು ಡಾಕ್ಟರ್ ಹುಲ್ಷ್ ಸಾಹೇಬರು ಊಹಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.[4] ನನ್ನಯಭಟ್ಟಾರಕನು ತನ್ನ ಭಾರತದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ 'ಪಾಯಕ ಪಾಕಶಾಸನಿಕಿ ಭಾರತಘೋರರಣಂಬುನಂದು ನಾರಾಯಣುನಟ್ಲು ವಾನಸಧರಾಮರವಂಶವಿಭೂಷಣುಂಡು ನಾರಾಯಣಭಟ್ಟು ವಾಙ್ಮಯಧುರಂಧರುಡುನ್ ತನಕಿಷ್ಟುಡುನ್ ಸಹಾಧ್ಯಾಯಿಯುನೈನ ವಾಡಭಿಮತಂಬುಗ ದೋಡಯಿ ನಿರ್ವಹಿಂಪಗನ್ ॥' ಎಂಬವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವನು.

---

[1] ಶಂಕನಂ stands for ಶಂಕರನಂ, a form which is found in another verse.

[2] [This is marked 'Chāḷukyas, Eastern 21' in the Catalogue of copper-plate grants in the Madras Museum.—H.K.S.]

[3] Journal of the Telugu Academy, Vol. I, pages 45-62.

[4] *Epigraphia Indica*, Vol. IV. p. 303, foot-note 3.

'ಕವಿರಾಜಶೇಖರ' ನೂ 'ಕವೀಭವಜ್ರಾಂಕುಶ' ನೂ ಆದ ನಂದಮಪೂಂಡಿಶಾಸನದ ನಾರಾಯಣಭಟ್ಟನೂ ಆಂಧ್ರಭಾರತರಚನೆಯಲ್ಲಿ ನನ್ನಯನಿಗೆ ಸಹಾಯಕನಾದ ನಾರಾಯಣಭಟ್ಟನೂ ಒಂದೇ ; ಇದಕ್ಕೆ ಲೇಶವಾದರೂ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦-೧೧ ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಕವಿತೆಯು ಬಹು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದಿತು. ಚಾಳುಕ್ಯರು ಕನ್ನಡಿಗರಾದುದರಿಂದ ವೇಂಗೀಮಂಡಲದಲ್ಲಿಯೂ ಕನ್ನಡಗ್ರಂಥಗಳು ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಆದಿಪಂಪ, ನಾಗವರ್ಮ ಮೊದಲಾದವರು ಆಂಧ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಕನ್ನಡಕವಿಶ್ರೇಷ್ಠರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಹೊಂದಿದರು. ಆಗ್ಗೆ ವೇಂಗೀಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದ ಭಾರತಗಳಿಗೆ ಸರಿಸಮನಾಗಿ ಆಂದ್ರಭಾರತವನ್ನು ರಚಿಸೆಂದು ರಾಜರಾಜನರೇಂದ್ರನು ತನ್ನ ಆಸ್ಥಾನಕವಿಯಾದ ನನ್ನಯಭಟ್ಟಾರಕನಿಗೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದಾಗ ಕನ್ನಡಭಾರತವನ್ನು ಭಾಷಿಸಿದ್ದನೋ ಹೇಗೋ ರಾಜನಾಜ್ಞೆಯಂತೆ ಆಂದ್ರಭಾರತರಚನೆಯಾಯಿತು ; ಈ ಗ್ರಂಥರಚನೆಗೆ ನನ್ನಯನ ಸಹಾಧ್ಯಾಯಿಯಾದ ನಾರಾಯಣಭಟ್ಟನು ಸಹಾಯಕನಾದನು.

ಶ್ರೀಕಂಠಸೂರಿ ; ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೯೯.

ಬಳ್ಳಾರಿಜಿಲ್ಲೆಯ ಕುರುವತ್ತಿಯ ಕಲ್ಲೇಶ್ವರದೇವಾಲಯದ ಬಳಿ ಒಂದು ಶಾಸನವುಂಟು[1]. ಇದು ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುದು. ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುರುವತ್ತಿಯ ಇನ್ನೂರ್ವ್ವರು ಮಹಾಜನಂಗಳೂ, ಅಲ್ಲಿಯಧಿಪತಿ ಕಾಳಿದಾಸನೂ, ಅವನ ಮಕ್ಕಳೂ 'ಅಭಿನವಸೋಮೇಶ್ವರದೇವರಂಗಭೋಗಕ್ಕಂ, ತಪೋಧನರಾಹಾರದಾನಕ್ಕ ಮಾಟಕೂಟಕ್ಕಂ' ಭೂಮಿಯನ್ನು ಮತ್ತು 'ಮೂಡಣಬಟ್ಟೆಯಲು ತ್ರಣಕಾಷ್ಠಶಾಕಫಳಮ್ಮೊದಲಾಗಿ ಬಪ್ಪ ವಸ್ತುವಿಂ ಸುಂಕಮುಮಂ' ಚಾಳುಕ್ಯವಿಕ್ರಮವರ್ಷ ೨೪ ರಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೯೯ ರಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಂತೆ ಹೇಳಿದೆ. ಶಾಸನಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ :

ವಿದ್ಯಾವಧೂಶ್ರವಣಭಾಸುರಕರ್ಣ್ಣಪೂರಃ ಶ್ರೀಕಾಳಿದಾಸವಿಬುಧಾಧಿಪತೇಸ್ತನೂಜಃ ।
ಸೋಮೇಶಶಾಸನವಚೋರಚನಾಂ ವಿಧಾಯ ಶ್ರೀಕಂಠಸೂರಿರಲಿಖದ್ವಿಬುಧೈರ್ವಿಚಾರ್ಯ್ಯ ॥

ಎಂಬ ಪದ್ಯವೊಂದಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಶಾಸನಕವಿಯು ಶ್ರೀಕಂಠಸೂರಿಯೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಯಿತು. ಇವನ ವಾಕ್ಸುಧೆಯನ್ನು ಪಾಠಕರು ಸವಿಯಲೆಂದು ಹಲವು ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಶಾಸನದಿಂದ ಉದಹರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಕುರುವತ್ತಿ

ಕಂ॥ ಆ ನಾಡೊಳಗ್ರಹಾರಂ ಭೂನಾರೀಹಾರಮಧಿಕ ವಿಬುಧಾಧಾರಂ ।
ಶ್ರೀವಾರಿಗಿರ[ಲ]ಗಾರಂ ಭೂನಿಧಿ ಕುರುವತ್ತಿ ನೋಡೆ ಸೊಗಯಿಸಿ [ತೋ]ರ್ಕ್ಕುಂ ॥

ಕಾಳಿದಾಸ

ವೃ॥ ಭುವನವಿನೂತಕೀರ್ತ್ತಿವನಿತಾಪ್ರಿಯನೆಂದು ಪರೋಪಕಾರಿಯೆಂ
ದವನತಪಾಳನೈಕಪಟುವೆಂದು ಧರಾಮರಪೂಜ್ಯನೆಂದು ಮಾ ।
ನವನಯಶಾಳಿಯೆಂದಸಮಸಾಹಸನೆಂದು ವಿನೀತನೆಂದು ಬಾ
ನ್ಧವಸುರಭೂಜಮೆಂದವನಿ ಬಣ್ಣಿಸುತಿರ್ಪ್ಪುದು ಕಾಳಿದಾಸನ ॥

ಕಂ॥ ಪರಹಿತದೊಳು ವಿದ್ಯಾಧರಪರಿವೃಢನಂ ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತಿಯೊಳು ಪವನಜನಂ ।
ಪರಮೌದಾರ್ಯ್ಯದೊಳಂಗೇಶ್ವರನ ನಧಃಕರಿಸಿ ಕಾಳಿದಾಸನ್ನೆಗಳ್ದಂ ॥

ಕುರುವತ್ತಿ ಇನ್ನೂರ್ವ್ವರು

ವೃ॥ ಶರಣಾಯಾತಜನಕ್ಕೆ ವಜ್ರಕವಚಮ್ಮಾರಾನ್ತ ವೀರಂಗೆ ಕೇ
ಸರಿ ಬಾಯ್ವಿಟ್ಟೆರೆದಂಗೆ ಕಲ್ಪಮಹಿಜಂ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ತಾನಾಸ್ಪದಂ ।
ಪುರುಷಾರ್ತ್ಥಕ್ಕೆ ತವರ್ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗೆ ತಾಂ ಲೀಳಾಗೃಹಂ ಧರ್ಮ್ಮದಾ
ಕರಮಿನ್ತೀ ಕುರುವತ್ತಿವರ್ತ್ತಿಮಹಿದೇವಾನೀಕಮಿನ್ನೂರ್ವ್ವರು ॥

[1] Madras Epigraphical collection for 1918, No. 213.

ಸೋಮನಾಥ

ವೃ ॥ ತ್ರಿಭುವನಸಂಭವಸ್ಥಿತಿಲಯಂಗಳಿಗೋರ್ವ್ವನೆ ಕರ್ತೃವೆಂದು ಸ
ನ್ದ ಭುವಿನಿಕಾಯಸಂಸರಣಘೋರಮಹಾರ್ಣ್ಣವಕರ್ಣ್ಣಧಾರನೆ ।
ನ್ದಭಿನಯಿಪನ್ತೆ ದಕ್ಷಿಣಸುರಾಪಗೆಯೊಳು ನೆರೆಯಲ್ಕೆ ಬಂದನೊ
ಲ್ದಭಿನವಸೋಮನಾಥನಮರೋತ್ಕರನಾಥನನಾಥನವ್ಯಯಂ ॥

ಮಧುಸೂದನದೇವ ; ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೪೮.

[ರಾವ್‌ಬಹದೂರ್ ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರವರ ಕವಿಚರಿತೆ (**ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಪುಟ, ಪತ್ರಗಳು ೧೭೦-೧೭೨**) ಯಿಂದ ಈ ಕವಿಯ ವಿಷಯವಾಗಿ ಸಕಲವೂ ನಮಗೆ ಆಗಲೇ ತಿಳಿದಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಉದ್ಧರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಪದ್ಯಗಳು ದಾವಣಗೆರೆಯ ಶಾಸನದವಲ್ಲದೇ ಕೊಟ್ಟಕಲ್ಲಿನವಾದ್ದರಿಂದ ಈ ವ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಬೇಕಾಯಿತು.— ಹೊ. ಕೃ.]

ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹಡಗಲಿ ತಾಲೂಕಿನ ಕೊಟ್ಟಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿರುವ ಈ [1]ಶಾಸನವು ಇಮ್ಮಡಿ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲನ ರಾಜ್ಯಾಭ್ಯುದಯಕಾಲದ ೧೧ ನೇ (ಶಕ. ೧೦೭೦) ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲನ ಸಾಮಂತ ವೀರಪಾಂಡ್ಯನ ಮಾತುಳನಾದ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ತುಂಗಾ ದಕ್ಷಿಣ ತೀರದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವಯಂಭು ಕೋಟಿಶಂಕರದೇವರಿಗೆ ದತ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟಂತೆ ಹೇಳಿವೆ.

ಇಮ್ಮಡಿತೈಲನಿಂದ ಇಮ್ಮಡಿ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲನವರೆಗೂ ರಾಜವಂಶಾವಳಿಯನ್ನೂ, ವೀರಪಾಂಡ್ಯನ ಶೌರ್ಯ ಪ್ರತಾಪಗಳನ್ನೂ ಮತ್ತು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಗುಣವರ್ಣನೆ ಮೊದಲಾದ ಈಶಾಸನ ಭಾಗವನ್ನು ಮಧುಸೂದನದೇವನೆಂಬುವನು ಬರೆದಂತೆ ಈ ಕೆಳಗಣ ಪದ್ಯದಿಂದ ವಿಶದವಾಗುತ್ತದೆ :

ಕಂ॥ ಶ್ರೀವೀರಪಾಂಡ್ಯದೇವಮಹೀವಲ್ಲಭವಿಹಿತಪಾದಪರಮಾರಾಧ್ಯ ।
ಶ್ರೀವಿತತಮಧುಸೂದನದೇವರ್ವ್ವಿರಚಿಸಿದರೆಸೆಯೆ ಶಾಸನಕೃತಿಯಂ ॥

ಇದರಿಂದ ಮಧುಸೂದನದೇವನು ವೀರಪಾಂಡ್ಯನ ಆಶ್ರಯಕ್ಕೊಳಗಾದ ಆಸ್ಥಾನಕವಿಯೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಯಿತು. ಈತನ ಕವಿತೆಯು ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿದೆ. ಈ ಶಾಸನದಿಂದ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳನ್ನಿಲ್ಲಿ ಉದ್ಧರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಕಂ॥ ಅಂತೆಸೆದ ಮೇರುಗಿರಿಯಿಂದಂ ತೆಂಕಣದೆಸೆಯೊಳೆಸೆವ ಭಾರತವರ್ಷಾ ।
ಭ್ಯನ್ತರದೊಳಿಳಾಕಾನ್ತೆಯ ಕುನ್ತಳಮೆನೆ ಮುಖ್ಯಮಾಯ್ತು ಕುನ್ತಳದೇಶಂ ॥

ವೃ॥ ಶ್ರೀಕಾನ್ತಾಂಭೋಜಗರ್ಭದ್ಯುಮಣಿಮಣಿಕಿರೀಟಾಂಶುಪ್ರೋಜ್ವಾಂಘ್ರಿಪೀಠಂ
ಶ್ರೀಕಣ್ಠಂ ನಾಕಸಿಂಧೂಚ್ಛಳದಮಳಲಸತ್ಫೇನಶುಂಭ[ತ್*]ಪ್ರಸೂನಂ ।
ಲೋಕೇಶಂ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯರಸನಭಿಮತಾರ್ತ್ಥಂಗಳಂ ಮಾಳ್ಕೆ ನಿಚ್ಚಂ
ಭೂಕೃಷ್ಣಾಧ್ವಾತ್ಮಸೂರ್ಯ್ಯೋದಕಪವನವಿಧುವ್ಯೋಮಗಾತ್ರಂ ತ್ರಿಣೇತ್ರಂ ॥

ವೃ॥ ವಿನಯಾಂಭೋನಿಧಿಯೆಂದು ಧರ್ಮ್ಮಪರನೆಂದುದ್ದಾಮಪುಣ್ಯೈಕಭಾ
ಜನನೆಂದುರ್ವ್ವರೆ ಬಣ್ಣಿಕುಂ ವಿಬು[ಧ*]ವಕ್ತ್ರೇಂದೀವರಾದಿತ್ಯನಂ ।
ತನುವಿಂ ನಿತ್ಯನ ನುದ್ಘಸತ್ಯನ ನಶೇಷೋರ್ವ್ವೀತಳಸ್ತುತ್ಯನಂ
ಮನುಸಾಹಿತ್ಯನ ನರ್ಕ್ಕಜಿಂದೆ ಸತತಂ ಶೀವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನಂ ॥

ವೃ॥ ಅ(?)ಯದೊಳ್ವಿಕ್ರಮದೊಳ್ಪರೋಪಕೃತಿಯೊಳ್ವಿಖ್ಯಾತಿಯೊಳ್ನೀತಿಯೊಳ್
ದಯೆಯೊಳ್ಧರ್ಮ್ಮದೊಳೊಪ್ಪಿನೊಳ್ವಿನಯದೊಳ್ಸಂಶುದ್ಧಿಯೊಳ್ಬುದ್ಧಿಯೊಳ್ ।
ನಿಯತಂ ತನ್ನವೊಲನ್ಯರಾರೆನೆ ಜಗಂ ಜೀಯಂಬಿನಂ ಸಂತತೋ
ದಯಮಂ ತಾಳ್ದಿದ ಪೇರ್ಮ್ಮೆ ನೂರ್ಮ್ಮಡಿವಲಂ ಶ್ರೀವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ॥

ವೃ॥ ಜನಕಾಸಂಸ್ತುತನಾದನೇಕಗುಣದಿಂ ಶ್ರೀವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯದೇ
ವನೊಳನ್ತೀ ಕಲಿಕಾಲಕಲ್ಮಷಮಹೀಸಂಶ್ಲಿಷ್ಟರಂ ಪಾಳಿಪೆ ।
ಗ್ಗಿನೊಳೇನುನ್ನತಸತ್ವಸಂಪದದೊಳಾರಿಂದಗ್ಗಳಂ ನೋರ್ಪ್ಪಡೆಂ
ಬಿನೆಗಂ ತಾಳ್ದಿದನತ್ಯುದಾತ್ತಚರಿತಂ ದಿಗ್ವರ್ತ್ತಿಸತ್ಕೀರ್ತ್ತಿಯಂ ॥

---

[1] Madras Epigraphical collection for 1914, No. 445.

ವೃ॥ ಸ್ಫುರತ್ತೇಜೋಜಾಳ ವೆಂಟುಂ ದೆಸೆಗೆ ಪಸರಿಸಲ್ವೈರಿವೀರಾನ್ಧಕಾರಂ
ಪರೆದೋಡಲ್ಮಾನತಾಸ್ಯಾಂಬುರುಹವನವದಾನನ್ದಮಂ ತಾಳ್ದೆವಿದ್ವಿ ।
ಟ್ತರುಣೀನೇತ್ರೋತ್ಪಳಂಗಳ್ಮುಗಿಗೆ ನಿಜಚಮೂ ಚಕ್ರವಾಕೋತ್ಕರಂ ರಾ
ಗರಸಾಂಭೋರಾಶಿಯೊಳ್ಮುಳ್ತಿರ್ಸೆ ಧರೆಗೆಸೆವಂ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯದೇವಂ ॥

ವೃ॥ ಪರಮಂ ಶ್ರೀವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯರಸ ನಿನಗೆ ದೀರ್ಘಾಯುಮಂ ಶ್ರೀಯುಮಂ ಶಂ
ಕರನತ್ಯಾನಂದದಿಂದಂ ಕುಡುಗೆಮಗಸರಿದ್ವಾರಿಪೂರೋಚ್ಚಳಚ್ಛೀ ।
ಕರತಾ[ರಾ]ಧಾರಚಂಚತ್ತರುಣಶಶಿಕಳಾಕಾನ್ತಿಸನ್ತಾನಶೋಭಾ
ಕರಮಂಜತ್ತುಂಗಪಿಂಗದ್ಯುತಿವಿಕಟಜಟಾಜೂಟಕೋಟೀರಭಾರ ॥

ಬಿಜ್ಜಯನಾಯಕ ; ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೭೨.

ಬಿಜಾಪುರದ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವ ಜಾಟ್ ಎಂಬ ಸ್ವತಂತ್ರಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮಾಡಗಿಹಾಳ್ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮವೊಂದುಂಟು. ಇದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಮಾಳಿಗೆ ಎಂತಲೂ ಮಾಳಿಕಾಪುರವೆಂತಲೂ ಹೆಸರಿತ್ತು. ಈ ಗ್ರಾಮದ ಮಹಾದೇವಾಲಯದ ಮುಂದೆ ಒಂದು [1] ಶಿಲಾಶಾಸನವುಂಟು. ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ—'ಕುಂತಳದೇಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ತರ್ದವಾಡುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಮಂಗಳವೇಡವೆಂಬ ಒಂದು ಪಟ್ಟಣವುಂಟು ; ಅದಕ್ಕೆ ಕನ್ನಮನೆಂಬುವನು ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿದ್ದನು ; ಅವನಿಗೆ ರಾಜನೆಂಬುವನು ಹುಟ್ಟಿದನು ; ರಾಜನಿಗೆ ಅಮ್ಮುಗಿ, ಸಂಕಮ ಮತ್ತು ಜೋಗಮರೆಂಬ ಮೂವರು ಮಕ್ಕಳಾದರು ; ಜೋಗಮನಿಗೆ ಪೆರ್ಮಾಡಿಯು ಹುಟ್ಟಿದನು ; ಪೆರ್ಮಾಡಿಯ ಮಗನೇ ಕಾಲಚೂರ್ಯವಂಶಸ್ಥಾಪಕನಾದ ಬಿಜ್ಜಳನು ; ಬಿಜ್ಜಳನ ಮಗನು ರಾಯಮುರಾರಿ ಸೋಯಿ ; ಇವನ ಆಶ್ರಿತನೇ ಮಾಳಿಗೆಯ ಪ್ರಭುವಾದ ಬಿಜ್ಜಯನಾಯಕನು. ಈ ಬಿಜ್ಜಯನಾಯಕನು ಶಾಲಿವಾಹನ ಶಕ ೧೦೯೪ ರಲ್ಲಿ ತನ್ನೊಡೆಯನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಸೋಮನಾಥೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನೂ, ತನ್ನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನೂ, ಅದರ ಬಳಿಯೊಂದು ಸರೋವರವನ್ನೂ ಕಟ್ಟಿಸಿದನು'—ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಷಯಗಳು ಉಕ್ತವಾಗಿವೆ.

ಈ ಶಾಸನದ ಕವಿತ್ವವು ಬಹು ಶ್ಲಾಘನೀಯವಾಗಿಯೂ ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಯುಕ್ತವಾಗಿಯೂ ಇದೆ. ಆದರೆ ಶಾಸನದ ಕವಿಯ ಹೆಸರು ಇದರಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಬಿಜ್ಜಯನಾಯಕನು ಅನೇಕ ಬಗೆಯಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನು. ಒಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ :—

ವೃ॥ ಕಳಚುರಿರಾಜರಾಜ್ಯಗೃಹದೀಪಕನೆಂಬ ಮಹತ್ತ್ವದೇಳ್ಗೆ ತ
ನ್ನೊಳೆ ರಿಪುರಾಯದಂಡುಗೆ ಪಡಿಗ್ಗಹನೆಂಬುರುಸೀರದೇಳ್ಗೆ ತಂ ।
ನೊಳೆ ಬುಧರೀಯೆ ವರ್ಣ್ಣಕವಿ ಕಂನಡಜಾಣನೆನಿಪ್ಪ ಬಲ್ಮೆ ತಂ
ನೊ[ಳ್] ನೆಲೆಸಲ್ಕುದಾತ್ತನೆನೆ ಬಿಜ್ಜಯನಾಯಕನಿರ್ದ್ದ ನುರ್ಬ್ಬಿಯೊಳು ॥

ವಿದ್ವಾಂಸರು ಬಿಜ್ಜಯನಾಯಕನಿಗೆ 'ವರ್ಣ್ಣಕವಿ' 'ಕನ್ನಡಜಾಣ' ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಂತೆ ಹೇಳಿದೆ. ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ :—

"ಸಮಸ್ತಗುಣಗಣಾಲಂಕೃತಾಭಿಧಾನ ಕಳಚುರಿರಾಜರಾಜ್ಯಪ್ರಮುಖಪ್ರಧಾನ ಗೋತ್ರಜನಚಿಂತಾಮಣಿ ಸುಜನವಿಬುಧಚೂಡಾಮಣಿ ವರ್ಣ್ಣಕವಿತಾಪ್ರವೀಣ ಕಂನಡಜಾಣ ರಿಪುರಾಯದಂಡುಪಡಿಗಹ ಸತ್ಯಸಂಗ್ರಹ ಶ್ರೀಸೋಮನಾಥಬಿಜ್ಜೇಶ್ವರದೇವಪಾದಾಂಭೋಜಭೃಂಗ ಸಾಹಸೋತ್ತುಂಗ ಮುನಿವಿಪ್ರಜನಫಳಪ್ರದಾಯಕರೆನಿಪ್ಪ ಶ್ರೀಮತು ಮಾಳಿಗೆಯ ಪ್ರಭು ಬಿಜ್ಜಯನಾಯಕರು" ಎಂಬದಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಬಿಜ್ಜಯನು ರಾಯಮುರಾರಿ ಸೋವಿಯ ಪ್ರಮುಖ ಪ್ರಧಾನನೂ ಮಹಾಕವಿಯೂ ಆಗಿದ್ದನೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

'ಕಂ॥ ಪೊಸಕಾಲದ ನವಿಲಾಟಂ ಸಿಸುಗಳ ಮುದ್ದಾಟ ಹರಿಣಹರಿಣಿಯ ನೋಟಂ ।
ರಸಿಕವಿಗಳ ಕರ್ಣಾಟಂ ಶಶಿಮುಖಿಯೊಡಗೂಟದಂತೆ ಕನ್ನಡಜಾಣಾ ॥'

ಇತ್ಯಾದಿ ಕೆಲವು ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ 'ಕನ್ನಡಜಾಣಾ' ಎಂಬ ಅಂಕಿತವು ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ. [2] ಕರ್ಣಾಟಕಕವಿಚರಿತ್ರಕಾರರು ಈ ಅಂಕಿತವುಳ್ಳ ಹಲವು ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಉದಹರಿಸಿ "ಕವಿಗಳು ಸ್ವಕೃತಪದ್ಯಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಹೆಸರು ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಬಿರುದುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವಾದರೂ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಅನ್ವ

[1] *Epigraphia Indica*, Vol. XV, pages 315 ff.
[2] ಸಂಪುಟ ೨, ಪುಟ ೧೭೫.

ಯಿಸ ಬಹುದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಕವಿಗಳು ಇಂಥವರು, ಈಕಾಲದವರು ಎಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ. ಸು. ೧೫೦೦ ಎಂದು ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಕಾಲವನ್ನು ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇವೆ." ಎಂಬದಾಗಿ ಬರೆದಿರುವರು. ಮೇಲಿನ ಶಾಸನದ ಬಿಜ್ಜಯನಾಯಕನು ಪ್ರೌಢಕವಿಯೆಂದೂ, ಅವನಿಗೆ ವಿದ್ವಾಂಸರೇ 'ವರ್ಣ್ಣಕವಿ' 'ಕನ್ನಡಜಾಣ' ನೆಂಬ ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರೆಂದೂ ತಿಳಿದೆವು. 'ಕನ್ನಡಜಾಣ'ನೆಂಬ ಅಂಕಿತವುಳ್ಳ ಪದ್ಯಗಳ ಕರ್ತೃವು ಬಿಜ್ಜಯನಾಯಕನೇ ಎಂದು ಊಹಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಅಸಂಭವವೇನೂ ಇರಲಾರದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಈ ಊಹೆಯು ಸ್ಥಿರಪಡುವುದಾದರೆ 'ಕನ್ನಡಜಾಣ' ನನ್ನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೫೦೦ ರಿಂದ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೧೭೦ ಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯ ಬೇಕಾದೀತು. ಇವನು ಯಾವಯಾವ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರುವನೋ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಬಿಜ್ಜಯನು ಚತುರ್ಥಕುಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು.

ಕಂ ॥ ಆತನ ವಲ್ಲಭೆ ಕಾಂತಾಬ್ರಾತಶಿರೋಮಣಿ ಸರೋಜಲೋಚನೆ ವಸುಧಾ ।
ಮಾತೆಯೆನಿಪ್ಪಳು ವಿದಿತಂ ಮಾತೇಂ ಸಾವಿತ್ರಿದೇವಿ ಮಹಿಮಾಗುಣದಿಂ ॥

ವೃ ॥ ಜನನುತ ಹಂಸಯಾನೆ ವಿಭುಬಿಜ್ಜಯನಾಯಕಚಿತ್ತಭೃಂಗಪ
ದ್ಮಿನಿ ಕಳಹಂಸಗಾಮಿನಿ ಲತಾಂಗವಿಳಾಸಿನಿ ಸಾಯಿಯಕ್ಕನೊ ।
ಳ್ಪನಕಣಿ ದಾನಶೀಳೆ ಗುಣಶೀಳೆ ಯಶೋಧಿಕೆ ನಿತ್ಯಪುಣ್ಯಭಾ
ಗಿನಿ ರತಿ ಗೌರಿ ಸೀತೆಯೆನಿಪಂನಳೆ ದೇವಿ ಧರಾತಳಾಗ್ರದೊಳು ॥

ಈತನ ವಂಶಾವಳಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಹಲವು ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉದ್ಧರಿಸುತ್ತೇನೆ :—

ಕಂ ॥ ಆ ಪುರದಧಿಪಂ ಪ್ರಭು ದಿಗ್ವ್ಯಾಪಕನಿರ್ಮ್ಮಳಯಶೋವಿತಾನಂ ನುತಲ ।
ಕ್ಷ್ಮೀಪತಿ ಪರೋಪಕಾರ ಬ್ಯಾಪಾರಂ ಮಲ್ಲಗೌಂಡನುದ್ಧತಮಲ್ಲಂ ॥

ಕಂ ॥ ನೆಗರ್ದ್ದಂ ತತ್ತನಯಂ ಚಾರುಗುಣಂ ಶ್ರೀಬಲ್ಲಗೌಂಡನಾತನ ತನಯಂ ।
ಜಗತೀಜನೈಕಹಿತಮಂತ್ರಗುಣಂ ಪ್ರಭುಮಲ್ಲಗೌಂಡನನುಪಮಚರಿತಂ ॥

ಕಂ ॥ ಆತನ ಸತಿ ನುತೆ ಗುಣವತಿ ಸೀತಾರುಂಧತಿ ವಿವೇಕವಿದ್ಯಾಧರೆ ಭೂ ।
ಪೂತೆ ಪತಿಬ್ರತೆ ದಾನಬ್ರಾತೋನ್ನತೆ ಮುದ್ದಿಯಕ್ಕ ನೊಳ್ಪಿಂ ನೆಗರ್ದ್ದಳು ॥

ವೃ ॥ ವೆರತದ್ದಂಪತಿಗಳ್ಗುದಾತ್ತನತುಳಂ ಶ್ರೀಶಂಭುಗಂ ಗೌರಿಗಂ
ಹರಿಗಂ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗವಾ ಸುರಾಧಿಪತಿಗಂ ಪೌಳೋಮಿಗಂ ಷಣ್ಮುಖಂ ।
ಸ್ಮರರಾಜಂ ವಿಳಸಜ್ಜಯಂತನುದಿತಂ ಸತ್ಪುತ್ರ ನಾದಂತಿರಾ
ದರದಿಂ ಬಿಜ್ಜಯನಾಯಕಂ ತನಯನಾದಂ ಧಾತ್ರಿ ಬಾಪ್ಪೆಂಬಿನಂ

ಭಾಸ್ಕರ ; ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೧೨೭.

ನಿಜಾಂ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಪಟ್ಟನಚೆರುವು ಎಂಬ ಊರಿನ ಸುಬೇದಾರಕಛೇರಿಯ ಬಳಿಯೊಂದು [1]ಶಾಸನವುಂಟು. ಇದು ಚಾಳುಕ್ಯ ಭೂಲೋಕಮಲ್ಲ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಕಾಲದ ಚಾಳುಕ್ಯವಿಕ್ರಮ ವರ್ಷ ೫೧ ರಲ್ಲಿ (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೧೨೭) ಬರೆದುದು. ಇದರಿಂದ ಸೋಮೇಶ್ವರನು 'ಪಟ್ಟಬಂಧೋತ್ಸವ ಸಮಯ' ದಲ್ಲಿ ಜೋಯಿಸಿಗಂ ನನ್ನೆಯ ಭಟ್ಟರಿಗೆ 'ವಿಜಯಯಾತ್ರೆಗೆ ಲಗ್ನಮಂ ಕೊಟ್ಟ ನಿಮಿತ್ತ' ದಿಂದ ಭೂದಾನವಮಾಡಿದನೆಂದು ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ. ಶಾಸನಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ

'ಕಂ ॥ ನಿರತಿಶಯೋನ್ನತಮತಿ ಭಾಸ್ಕರ ಸರಸಕವೀಂದ್ರ ರಚಿತ ಶಾಸನಮಂ ಬಿ ।
ತ್ತರದಿಂ ಪ್ರತಿಕಂಟಂ ಸಾಕ್ಷರನಿಳಯಂ ತಿಟಿಗ್ದಿ ಭಾಸ್ಕರಯ್ಯಂ ಬರದ ॥'

ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ ಶಾಸನಕವಿಯು ಭಾಸ್ಕರನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸರಸಕವೀಂದ್ರ ಭಾಸ್ಕರನ ಕವಿತೆಯು ಬಹಳ ಪ್ರೌಢವಾಗಿದೆ. ಈಶಾಸನದಿಂದ ಹಲವು ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಉದಹರಿಸುತ್ತೇನೆ—

ವೃ ॥ ಶ್ರೀಮಚ್ಚಾಳುಕ್ಯವಂಶೋದ್ಭವ ನನುಪಮಿತೋದ್ಯದ್ಭುಜಾದಂಡಶೌರ್ಯ್ಯೋ
ದ್ದಾಮಂ ವೀರಾರಿಭೂಭೃತ್ಪ್ರಕರನಿಶಿತವಜ್ರಾಯುಧಂ ಕ್ಷತ್ರವಿದ್ಯಾ ।
ಧಾಮಂ ರಟ್ಟಾನ್ವವಾಯಪ್ರಬಳತರತಮಸ್ತೋಮಮಾರ್ತ್ತಂಡತೇಜ
ಸ್ತೋಮಂ ತಾನೆಂಬಿನಂ ಮಿಕ್ಕೆಸೆದ ನಸದಳಂ ತೈಲಪಕ್ಷೋಣಿಪಾಳಂ ॥

---

[1] ಈ ಶಾಸನವನ್ನು ನಿಜಾಂಸರಕಾರದ ಆರ್ಕಿಯೋಲಾಜಿಕಲ್ ಇಲಾಖೆಯ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ನಾನು ಕ್ಷಿಪ್ರದಲ್ಲೇ ಪ್ರಕಟಿಸುವನಿದ್ದೇನೆ.

ವೃ ॥ ಸಕಥಾಳಾಪದಿ ನಾನೆ ಪೇಳದೊಡದೇಂ ದದ್ಧದ್ಧಗಿಲ್ಲೆಂಬ ಚೋ
ಳಕಳಿಂಗಾಂಗವರಾಳವಾಳವಮರುನ್ನೇಪಾಳಪಾಂಚಾಳ ರಾ ।
ಷ್ಟ್ರಕದಂಬಂಗಳೊಳುಣ್ಕಿ ಪೊಣ್ಮುವ ಮಹತ್ಕ್ರೋಧಾನಳೋದ್ಯತ್ಶಿಖಾ
ಪ್ರಕರಂ ಪೇಳವೆ ವಿಕ್ರಮೋನ್ನತಿಕೆಯಂ ಶ್ರಿವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ॥

ವೃ ॥ ಮೊಳೆವೆತ್ತಿತ್ತಿದ ತೋಳಬಾಳಜಳದಿಂ ಮೆಯ್ಗೊಂಡಮಿತ್ರಾಂಗನಾ
ಕುಳಬಾಷ್ಪೋದ್ರವದಿಂ ತಳತ್ತುರ್ರಿಪುಸೇನಾ ಚಕ್ರರಕ್ತಾಂಬುವಿಂ ।
ಬಳೆದತ್ತೀಗಳುಪಾಹಿತಾಹಿತಗಳುತ್ತಾಕ್ಖಿಂಗವಾತಂಗಸಂ
ಕುಳದಾನಪ್ಲವದಿಂ ಪರಾಕ್ರಮವನಂ ಭೂಲೋಕಮಲ್ಲಾಂಕನ ॥

ಭಾಸ್ಕರ ; ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೧೮೬.

ಚಾಳುಕ್ಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಮಹಾಪ್ರಚಂಡದಂಡನಾಯಕನಾದ ಮಾಳಪರಸನು ಸಿಂದವಾಡಿಸಾವಿರದಲ್ಲಾಳುತ್ತಿದ್ದು ಶಕ. ೧೧೦೮ ರಲ್ಲಿ ನಂಡಾಪುರದ ಶ್ರೀಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನದೇವರ ನಿವೇದ್ಯ ನಂದಾದೀವಿಗೆಗೆ ಕೆಲವು ಸುವರ್ಣಾದಾಯಗಳನ್ನು ಧಾರೆಯೆರದನೆಂದು ಒಂದು [1]ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಈ ಶಾಸನವನ್ನು 'ಸುಕವಿಪದ್ಮಪ್ರಭಾಕರೋ ಭಾಸ್ಕರಃ" ಎಂಬವನು ಬರದಂತೆ ಶಾಸನದ ಕಡೆಯ ಪದ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಕವಿಗೆ 'ಸುಕವಿಮುಖಮುದ್ರ' ನೆಂಬ ಬಿರುದೂ ಇದ್ದಂತೆ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ. ಭಾಸ್ಕರನು ಸಂಸ್ಕೃತ ಕರ್ಣಾಟ ಭಾಷೆಗಳೆರಡರಲ್ಲೂ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದನು. ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಚಾರವಾವುದೂ ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ಒಂದು ಪದ್ಯವನ್ನೆತ್ತಿ ಬರೆಯುತ್ತೇನೆ—

ಕಂ॥ ಪವನಪಥದೆನ್ನುಪಾಶ್ರಿತಕವಿರಾಜನನನ್ತನನ್ತ ಬಹುಭೋಗಧರಂ ।
ದಿವಸಕರನಂತೆ ತೇಜೋಭವನಂ ಮಾಳಪಚಮೂಪನೆಸೆವಂ ಧರೆಯೊಳ್ ॥

ಉದಯಾದಿತ್ಯ ; ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೧೯೮.

ಉದಯಾದಿತ್ಯಾಲಂಕಾರವೆಂಬ ಒಂದು ಅಲಂಕಾರ ಗ್ರಂಥವನ್ನು 'ವಸುಧಾನಾಥನ ಸೋಮನಾಥನ ಸುತಂ ಚೋಳೋದಯಾದಿತ್ಯಂ' 'ಸೋಮಮಹೀಭೃನ್ನಂದನಂ' ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುವ ಉದಯಾದಿತ್ಯನೆಂಬಾತನು ಆವನೋ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ.[2] ಈತನು ಒಬ್ಬ ಸೋಮನಾಥನೆಂಬ ಚೋಳರಾಜನ ಮಗನೆಂದು ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ. ಈತನು ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತನಾಗಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೂ ತೋರುತ್ತದೆ. ಈ ಕವಿಯ ಕಾಲವು ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ. ಶ. 1150 ಇರಬಹುದೆಂದು ಕವಿಚರಿತ್ರಕಾರರು ಊಹಿಸಿರುವರು.

ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಸೇರಿದ ತಾಡಿಪತ್ರಿ ಎಂಬ ಊರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ರಾಮೇಶ್ವರನ ದೇವಾಲಯ ವೊಂದುಂಟು. ಅದರ ರಾಜಾಂಗಣದ (ಪ್ರಾಕಾರ) ವಾಯುವ್ಯ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು [3]ಶಿಲಾಶಾಸನವುಂಟು. ಅದರಿಂದ 'ಭುವನ ಪ್ರಖ್ಯಾತಸೋಮಾನ್ವಯಜನಿತ' ಉದಯಾದಿತ್ಯಮಹಾರಾಜನೊಬ್ಬನು [4]ಪೆನ್ನಪರಿನಾಡ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ [5]ತಾಟಿಪಾಟಿಪುರದ ನೆಲೆವೀಡಿನಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು ; ಈ ಉದಯಾದಿತ್ಯನ ತಂದೆ ಸೋಮಿದೇವನು ; ಉದಯಾದಿತ್ಯನು ಶಕ ವರ್ಷ ೧೧೨೦ ನೆಯ ಕಾಳಯುಕ್ತ ಸಂವತ್ಸರದ ಮಾಘ ಬ. ೧೫ ಬೃಹಸ್ಪತಿವಾರದ ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣದಂದು ಅಲ್ಲಿಯ ಚಂದ್ರನಾಥಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ ದೇವರುಗಳ ಬಸದಿಯ "ಖಂಡಸ್ಫುಟಿತ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಕ್ಕಂ ದೇವರಷ್ಟವಿಧಾರ್ಚನೆಗಂ ಆಹಾರದಾನಕ್ಕಂ" ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟನು ; ಎಂಬೀ ವಿಷಯಗಳು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತವೆ. ಈ ಕಾರಣ ಗಳಿಂದ ಅಲಂಕಾರ ಗ್ರಂಥ ಕರ್ತೃವಾದ ಉದಯಾದಿತ್ಯನು ಇವನೇ ಆಗಿರಬಹುದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.[6]

---

[1] Madras Epigraphical collection for 1915, No. 546.
[2] *Lives of Kannada Poets*, Vol. I, pages 132–133.
[3] Madras Epigraphical collection for 1892, No. 338.
[4] ವೃ॥ ಮೇರುಮಹಾಮಹೀಧರದ ತೆಂಕಣ ಭಾರತವರ್ಷದೊಳ್ಕನೋ
ಹಾರಿಯಿದೆಂಬಿನನೊಳ್ಪ ಕುಂತಳದೇಶದ ಪೂರ್ವಭಾಗದೊಳ್ ।
ಸಾರಿ ಮೆರಿಪ್ಪುದಂಧ್ರಧರಣೀತಳವಂದದಱಿಂದೆ ತೆಂಕಣಾ
ಧಾರಿಣಿಯಲ್ಲಿ ಪೆನ್ನಪರಿನಾಡು ನಿರಂತರ ಒಪ್ಪಿ ತೋಱುಗುಂ॥

[5] Tāḍpatri in the Bellary district.
[6] [ಆದರೆ ಚೋಳೋದಯಾದಿತ್ಯನೆಂದು ಶಾಸನದಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಯಿಲ್ಲ. ಈತನು ಕವಿಯೆಂಬುದೂ ಪ್ರಕಟಿತವಾಗಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಚೋಳವಂಶವು ಸೂರ್ಯವಂಶವೇ ಹೊರ್ತು ಚಂದ್ರವಂಶವಲ್ಲ. ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟ ಉದಯಾದಿತ್ಯನು "ಸೋಮಾನ್ವಯಜನಿತ"ನು. ಈತನ ತಾತ ಕಲಿಗಂಗನೆಂತಲೂ, ಗಂಗಾವನಿಪಾಲನೆಂತಲೂ ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ.—ಹೊ. ಕೃ.]

ಚೋಳೋದಯಾದಿತ್ಯನು "ಸ್ವತಂತ್ರರಾಜನಾಗಿದ್ದಿರಲಾರನು; ಆವದೊರೆಯಲ್ಲಿಯೋ ಸಾಮಂತರಾಜನಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕು" ಎಂಬುದು ಕವಿಚರಿತ್ರೆಕಾರರ[1] ಅಭಿಪ್ರಾಯ. "ಸ್ವಸ್ತ್ಯನೇಕಸಮರಸಂಘಟ್ಟಸಂಜಾತ ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀಸಮಾಲಿಂಗಿತವಿಶಾಳವಕ್ಷಸ್ಥಳಂ ಕ್ಷತ್ರಿಯಪವಿತ್ರ ಭುವನತ್ರಿನೇತ್ರ ನೌದುಂಬರಾಭರಣಂ ಪಾಂಡ್ಯಗಜಕೇಸರಿ ಕೊಲುಕಡೆಪುರವರಾಧೀಶ್ವರಂ ಅಷ್ಟಮಹಾಸಿದ್ಧಿ ಸಿದ್ಧವಟದೇವದಿವ್ಯಶ್ರೀಪಾದಪದ್ಮಾರಾಧಕ ಪರಬಳಸಾಧಕನಾಮಾದಿಸಮಸ್ತಪ್ರಶಸ್ತಿಸಹಿತಂ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರಂ ತ್ರೈಳೋಕ್ಯಮಲ್ಲ ಭುಜಬಳವೀರನಾರಾಯಣ ಪ್ರತಾಪಕುಮಾರನುದಯಾದಿತ್ಯ" ನೆಂಬ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯನ್ನೂ "ಉದಯಾದಿತ್ಯದೇವ ಮಹಾರಾಜರು" ಎಂಬದಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದನ್ನೂ ಈತನ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಮಲ್ಲನೆಂಬ ಬಿರುದನ್ನೂ, ಈಶಾಸನದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸಂರಾಜನಾವನ ಹೆಸರನ್ನೂ ಕೊಡದೆ ಇರುವುದನ್ನೂ ಗಮನಿಸಿದರೆ ಉದಯಾದಿತ್ಯನ ವಂಶೀಯರು ಮೊದಲುಮೊದಲು ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಳುಕ್ಯರಿಗೆ ಸಾಮಂತರಾಗಿದ್ದರೆಂದೂ ಕಡೆಕಡೆಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರರಾಗಿ ಪೆನ್ನಪರಿನಾಡನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದರೆಂದೂ ವಿಶದವಾಗುತ್ತದೆ.

ಚೋಳರ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವು ತಗ್ಗಿದಮೇಲೆ ಈ ವಂಶೀಯರನೇಕರು ಚಾಳುಕ್ಯರ ಅಧೀನರಾಗಿದ್ದರು. ಚಾಳುಕ್ಯರ ಬಲವು ಕುಂದುತ್ತ ಕುಂದುತ್ತ ಸಾಮಂತರನೇಕರು ಸ್ವತಂತ್ರರಾದರು. ಹಾಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರರಾದವರಲ್ಲಿ "ಚೋಳೋದಯಾದಿತ್ಯನೂ" ಒಬ್ಬನಾಗಿರಬಹುದು.

ಈ ಶಾಸನದಿಂದ ಉದಯಾದಿತ್ಯನ ಅನ್ವಯಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುತ್ತೇನೆ—

ಉದಯಾದಿತ್ಯನ ಅನ್ವಯ

ವೃ॥ ಭುವನಪ್ರಖ್ಯಾತ ಸೋಮಾನ್ವಯಜನಿತ ಮಹಾರಾಜರುತ್ತುಂಗ ಕಂಠೀ
ರವಪೀಠಾಧ್ಯಾಸಿತರ್ಕರ್ಕ್ಕಶಬಲಬರರಸುಗಳ್ಮುನ್ನೆ ಸಂದರ್ದ್ದ ರ್ಕಶಾಶಾ।
ವಿವರಾಂತರ್ವ್ವರ್ತ್ತಿಕೀರ್ತ್ತಿಧ್ವಜರವರೊಳುದಾತ್ತಪ್ರತಾಪಪ್ರಭಾವ
ಪ್ರವಿಧೂತಾನ್ಯಾವಲೇಪಂ ನೆಗಳ್ದನವನಿಯಂ ಪಾಲಿಸಲ್ಕತ್ತಿರಾಜಂ॥

ವೃ॥ ಅತ್ಯರಸಂಗೆಪುಟ್ಟಿದ ತನೂಭವ ನಾಹವಮಲ್ಲದೇವನಾ
ದಿತ್ಯಸಮಪ್ರತಾಪನಿಧಿ ತತ್ಸತಿ ಬಾಗಲದೇವಿ ತಾನರುಂ।
ಧ[ತ್ಯ್ರ]ಪಮಾನೆ ತತ್ಪ್ರಿಯಸುತಂ ಕಲಿಗಂಗ ಮಹೀಭುಜಂ ಪರಾ
ದ್ಧತ್ಯಪಿಭೇದಿ ತದ್ರಮಣಿ ತಾಂ ಮಹದೇವಿ ಯೆನಿಪ್ಪಳೊಪ್ಪುವಳ್॥

ವೃ॥ ಆಗಂಗಾವನಿಪಾಳಕಂಗವೆಸಕಂ ಬೆತ್ತಾ ಮಹಾದೇವಿಗಂ
ರಾಗಂ ಕೈಮಿಗೆ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಪ್ರಭುಸುತಂ ಶ್ರೀಸೋಮಿದೇವಂ ಜಯೋ।
ದ್ಯೋಗಂ ತನ್ನೃಪಕಾಂತೆ ಭೂಷಿಸುತೆಗಂ ಭೂಭೃತ್ತನೂಜಾತೆಗಂ
ಶ್ರೀಗಂ ಕಂಚಲದೇವಿ ತಾನೆ ಸಮನಾದಳು ಭಾಗ್ಯಸೌಭಾಗ್ಯದೊಳು॥

ಕಂ॥ ಒದವಿದ ರಾಜ್ಯಶ್ರೀಯಿಂ ದುದಾತ್ತನೆನಿಸಿರ್ದ್ದ ಸೋಮಿದೇವನೃಪಂಗಂ।
ಪದೆಪಿನ ಕಂಚಲದೇವಿಗಮುದಯಿಸಿದಂ ಪ್ರಿಯಕುಮಾರನುದಯಾದಿತ್ಯಂ॥

ಉದಯಾದಿತ್ಯನ ಪ್ರತಾಪ.

ವೃ॥ ಮದ[ವ*]ದ್ವೈರಿನೃಪಾಳಸೈನ್ಯತಿಮಿರಪ್ರಧ್ವಂಸನಂ ಗೆಯ್ದು ಪೆಂ
ಪ್ಚೆರ್ಡೆ ರಾಗಂ ನಿಜಮಂಡಳಕ್ಕೆಸೆಯೆ ದಿಕ್ಚಕ್ರಾಂತಮಂ ತನ್ನ ತೇ।
ಜದೆಗುರ್ವ್ವಿಂ ಸಮುದಾತ್ತವಭ್ಯುದಯಮಂ ಕೈಕೊಂಡ ಸ್ವೈಪಿಂದಮಿಂ
ತುದಯಾದಿತ್ಯಕುಮಾರನಪ್ರತಿಹತೋದಗ್ರಪ್ರತಾಪೋದಯಂ॥

ಕಂ॥ ಪ್ರತ್ಯರ್ತ್ಥಿನೃಪತಿಬಳತತಿ ಮಿರಾತ್ಯಯಮಂ [ಮಾ]ಳ್ಪ ತೇಜದಿಂ ಸೋಮನೃಪಾ।
ಪತ್ಯನೆನಿಸಿದ ಕುಮಾರಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ತಾನೆ ನೋಳ್ಪಡುದಯಾದಿತ್ಯಂ॥

ವೃ॥ ಸ್ಮರನಂ ರೂಪಿನೊ ಳಿಂದ್ರನಂ ವಿಭವದೊಳು ಕಾನೀನನಂ ದಾನದೊಳು
ಹರಿಯಂ ವಿಕ್ರಮಶಕ್ತಿಯೊಳು ಯಮಜನಂ ಸತ್ಯೋಕ್ತಿಯೊಳ್ ತೀವ್ರಭಾ।
ಸ್ಕರನಂ ತೇಜದೊಳಂಬುಜಪ್ರಭವನಂ ಚಾತುರ್ಯದೊಳು ಹೇಮಭೂ
ಧರಮಂ ಧೈರ್ಯದೊಳೆಯ್ದೆ ಪೋಲ್ವನುದಯಾದಿತ್ಯೋರ್ವ್ವರಾವಲ್ಲಭ॥

ಕಂ॥ ಉದಯಾದಿತ್ಯಕುಮಾರಂ ಕದನದೊಳಿದಿರಾದ ಮದವದಹಿತಮಹೀಭೃ।
ತ್ಪುದತಿಯರ ವದನವನಜಕ್ಕದವಕಲಂ ಮಾಡುವಂದವಿದು ಬಸಮಂದ॥

---

[1] *Lives of Kannada Poets*, Vol. I, page 133.

ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರ ಮತ್ತು ಮಧುರ ; ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೪೧೦.

ಕಮಲಾಪುರಕ್ಕೂ ಹಂಪೆಗೂ ಮಧ್ಯಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿರುವ ಕೃಷ್ಣದೇವರ ಗುಡಿಯ ಸಮೀಪದ ಒಂದು ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ [1]ಶಿಲಾಶಾಸನವೊಂದುಂಟು. ಇದರಿಂದ ದೇವರಾಯನ ಸಚಿವನಾಗಿದ್ದ [2]ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರನು ಪಂಪಾಕ್ಷೇತ್ರದ ಪೂರ್ವದಿಗ್ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಮಾಲ್ಯವತ್ಪರ್ವತದ ತೆಂಕಣದೆಸೆಯ ಗುಹೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಶಕ- ೧೩೩೨ ನೆಯ ವಿರೋಧಿ ಸಂವತ್ಸರದ ಫಾಲ್ಗುಣ ಪ್ರಥಮವಾಸರ ಗುರುವಾರದಂದು " ಸಮಸ್ತೋತ್ಸವ ಮುಣ್ಮೆ ಪೊಣ್ಮೆರೆ ಮಹಾಗಣನಾಥನ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಂ " ಮಾಡಿದನೆಂಬದಾಗಿ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ.

" ಕವೀಂದ್ರಾಭರಣಮಧುರ " ನು " ಪಿಂಗದೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರಶಚಿವಂಗಾಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ರಮೊದವಿದಾಯುಂ ಶ್ರೀಯುಂ, ಸಂಗತಿವಡೆದಿರೆ ಬರೆದಂ ಮಂಗಳಮಂ . . . . " ಎಂದು ಶಾಸನಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿದೆ. ಶಾಸನಕೃತಿಪತಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರ, ಕೃತಿಕರ್ತನಾದ ಮಧುರ ಇವರ ವಿಚಾರವನ್ನು ಚರ್ಚಿಸುವುದೇ ನಮ್ಮ ಪ್ರಕೃತಕರ್ತವ್ಯವು.

ಕವಿಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ[3], ಒಬ್ಬ ಮಧುರನು ಧರ್ಮನಾಥಪುರಾಣ, ಗುಮ್ಮಟಾಷ್ಟಕ ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರುವಂತೆ ಕವಿಚರಿತ್ರಕಾರರು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. " ಇವನು ಜೈನಮತದವನು ; ವಾಜಿವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು ; ಭಾರದ್ವಾಜಗೋತ್ರದವನು ; ಇವನ ತಂದೆ ವಿಷ್ಣು ; ತಾಯಿ ನಾಗಾಂಬಿಕೆ ; ಬುಕ್ಕರಾಯನ ಸುತ ಹರಿಹರರಾಯನ ಪ್ರಧಾನನಾದ ಮುದ್ದದಂಡೇಶ್ವರನು ಇವನ ಪೋಷಕನು ; 'ಭೂನಾಥಾಸ್ಥಾನಚೂಡಾಮಣಿ ಮಧುರಕವೀಂದ್ರಂ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಇವನು ಹರಿಹರನ ಆಸ್ಥಾನಕವಿಯಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಈತನಿಗೆ ಕಲಾವಿಲಾಸ, ಕವಿರಾಜಕಲಾವಿಲಾಸ, ಕವಿನಾಥನ, ಮಧುರ, ಮಾಧವ, ಸರಸಕವಿರಸಾಲವಸಂತ ಭಾರತೀಮಾನಸಕೇಳೀರಾಜಹಂಸ, ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಸಮುದಯ, ಸುಮನಸ್ಸಂಚರಚಂಚರೀಕ ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳಿದ್ದಂತೆಯೂ" ಕವಿಚರಿತ್ರೆಯಿಂದಲೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತೆ.

ಈ ಶಾಸನದಿಂದ 'ಕವೀಂದ್ರಾಭರಣ ಮಧುರ' ನಿಗೆ ದೇವರಾಯನ ಮಹಾಪ್ರಧಾನ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರನು 'ಸುಕ್ಷೇತ್ರ ಹಸ್ತ್ಯಶ್ವಭೂಷಾದಿಗಳಂ' ಕೊಟ್ಟು ಅವನನ್ನು ಬಹು ಅಕ್ಕರೆಯಿಂದ ಪೋಷಿಸುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ.

ಹರಿಹರರಾಯನ ಪ್ರಧಾನ ಮುದ್ದದಂಡೇಶನಿಂದ ಪೋಷಿತನಾದ ಕವಿಚರಿತ್ರೆಯ ಮಧುರನಿಗೂ, ದೇವರಾಯನ ಪ್ರಧಾನನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರನಿಂದ ಪೋಷಿತನಾದ ಈ ಶಾಸನದ ಮಧುರನಿಗೂ ಏನು ಸಂಬಂಧವುಂಟೆಂದು ವಾಚಕರು ಕೇಳಬಹುದು. ಈ ಶಾಸನಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಧುರನು ತನ್ನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆ ಬರೆದುಕೊಂಡಿರುವನು :—

ವೃ ॥ ಗಣದಂಗೊಳ್ವೆಡೆ ಮಿಕ್ಕಿನಕ್ಕರದಮಾತಂತಿರ್ಕೆ ತನ್ನಾಣೆ ಘೋ
ಸಣೆ ಸಲ್ಗುಂ ಸುಕವೀಂದ್ರವೃಂದಸಭೆಯೊಳ್ತಾನೆಂದೊಡಂಮಂಮ ಧಾ ।
ರಿಣೆಯೊಳ್ಕೇಳ್ದಜಿಯಾರ್ಜಡಾ ಮಧುರನಂ ನಿರ್ನೀತಕನ್ನಾಟಲ
ಕ್ಷ್ಮಣಪಾದಸರೋಜನಂ ಪ್ರವಿಲಸದ್ಧಾತ್ರೀಮುಖಾಂಭೋಜನಂ ॥

ಕವಿಚರಿತ್ರೆಯ ಮಧುರನು ತನ್ನ ಕವಿತಾಚಾತುರಿಯನ್ನೂ ಗುಣಾದಿಗಳನ್ನೂ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಹೀಗೆ ಬರೆದಿರುವನು :—

ವೃ ॥ ಗಣದಂಗೊಳ್ವೊಡೆ ಮಿಕ್ಕಿನಕ್ಕರದ ಮಾತಂತಿರ್ಕೆ ತನ್ನಾಣೆ ಗೋ
ಸಣೆ ಸಲ್ಗುಂ ಸುಕವೀಂದ್ರವೃಂದಸಭೆಯೊಳ್ ತಾನೆಂದೊಡಮ್ಮಮ್ಮ ಧಾ ।
ರಿಣೆಯೊಳ್ ಕೇಳ್ದಜಿಯಾ ಜಡಾ ಮಧುರನಂ ನಿರ್ಣೀತಕರ್ಣಾಟಲ
ಕ್ಷಣಭಾಷಾಕವಿರಾಜನಂ ಪ್ರವಿಲಸದ್ವಾಣೀಮುಖಾಂಭೋಜನಂ ॥

ಈ ವೃತ್ತವನ್ನು ಕವಿಚರಿತ್ರಕಾರರು ಉದಹರಿಸಿರುವರು. ಪಾಠಕರು ಈ ಎರಡು ವೃತ್ತಗಳನ್ನೂ ಕೊಂಚ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿದ್ದೇ ಆದರೆ ಎರಡೂ ಒಂದೇ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳದಿರರು. ವೃತ್ತಗಳ ನಾಲ್ಕನೇಪಾದ ಹೊರತು ಮಿಕ್ಕವುಗಳು ಎರಡರಲ್ಲೂ ಒಂದೇ. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದವು ಕವಿಚರಿತ್ರೆಯಪ್ರಕಾರ :

" . . . . . . ನಿರ್ಣೀತಕರ್ಣಾಟಲ
ಕ್ಷಣಭಾಷಾಕವಿರಾಜನಂ ಪ್ರವಿಲಸದ್ವಾಣೀಮುಖಾಂಭೋಜನಂ " ॥ ಎಂಬುದು.

ಶಾಸನಪಾಠದಪ್ರಕಾರ :

" . . . . . . ನಿರ್ನೀತಕನ್ನಾಟಲ-

---

[1] Madras Epigraphical collection for 1889, No. 38.
[2] ಈ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರನು ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ಕಡೆ ಅದ್ವೈತಾಚಾರ್ಯನಾದ ಮಾಧವಾಚಾರ್ಯನಿಗೆ ಬಂಧುವಾಗಿದ್ದನು.
[3] Vol. I, page, 346
[4] *Ibid.*, page, 347.

¹ ಕ್ಷ್ಮಣಪಾದಸರೋಜನಂ ಪ್ರವಿಲಸದ್ಧಾತ್ರೀಮುಖಾಂಭೋಜನಂ ॥”

ಆಗಿರುತ್ತದೆ.

ಮೊದಲನೇಪಾತದಲ್ಲಿ ಮಧುರನು ತನ್ನ ಕವಿತಾಚಾತುರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ‘ ಕರ್ಣಾಟಲಕ್ಷಣಭಾಷಾಕವಿರಾಜನಂ ಪ್ರವಿಲಸದ್ವಾಣೀಮುಖಾಂಭೋಜನಂ ’ ಎಂಬದಾಗಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುವನು. ಎರಡನೆಯ ಪಾತದಲ್ಲಿ ಅದೇ ರೀತಿ ತನ್ನ ಗುಣಾದಿಗಳನ್ನು ಕವಿತಾಚಾತುರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿ ತನ್ನ ಪೋಷಕನು ಪ್ರಧಾನ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರನಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ‘ ಲಕ್ಷ್ಮಣಪಾದಸರೋಜನಂ ಪ್ರವಿಲಸದ್ಧಾತ್ರೀಮುಖಾಂಭೋಜನಂ ’ ಎಂಬದಾಗಿ ಹೇಳಿರುವನು. ಆದುದರಿಂದ ‘ ಕರ್ಣಾಟಲಕ್ಷಣಭಾಷಾಕವಿರಾಜನೂ ’ ‘ ನಿರ್ನಿರ್ತಕರ್ನಾಟಲಕ್ಷ್ಮಣಪಾದಸರೋಜನೂ ’ ಇಬ್ಬರೂ ಒಂದೇ. ಮಧುರನು ಮುದ್ದದಂಡೇಶನ ಪೋಷಣೆಗೆ ಸೇರಿದ್ದುದುಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲದೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರನ ಉದಾರಾಶ್ರಯಕ್ಕೂ ಪಾತ್ರನಾಗಿದ್ದನೆಂಬಂಶವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಯಿತು. ‘ ಭೂನಾಥಾಸ್ಥಾನಚೂಡಾಮಣಿ ಮಧುರಕವೀಂದ್ರಂ ’ ಎಂಬದಾಗಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ದೇವರಾಯನ ವಂಶಾವಳಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ :

ವೃ ॥ ಆ ಭೂಮೀಪಾಲಪುಣ್ಯಾಂಕುರವೆಂದು ಪುರುಷಾಕಾರದಿಂ ಪುಟ್ಟಿದಂತಾ
ಶಾಭಾಗಪ್ರಸ್ಫುರತ್ಪಾವನಯಶನಶನಿಪ್ರೌಢಬಾಹುಪ್ರತಾಪಂ ।
ಸೌಭಾಗ್ಯಶ್ರೀನಿವಾಸಂ ಜನಿಯಿಸಿ ಸಕಲಕ್ಷತ್ರಚೂಡಾಧಿರೂಢಾ
ಜ್ಞಾಭಾರಂ ಸಾರ್ವಭೌಮೋನ್ನತಿಯೊಳೆಸಗಿದಂ ದೇವರಾಜಾವನೀಂದ್ರಂ ॥

ವೃ ॥ ಸಲೆನಾನಾಸಸ್ಯಸಂಪತ್ತಿಯನೊದವಿಸಿ ಸಂತುಷ್ಟಿಯಿಂ ದಾನಧಾರಾ
ಜಲದಿಂ ಸಂತಾಪಮಂ ತಳ್ಗಿಸಿ ವಿತತಸಿತಚ್ಛತ್ರಸುಚ್ಛಾಯೆಗೊಯ್ದು ॥
ಜ್ವಲಿಪಾಜ್ಞಾದಾಮದಿಂದಂ ನಿಯಮಿಸಿ ನಿಜದೋಸ್ತಂಭದೊಳ್ಕಟ್ಟಿ ಗೋವಂ
ಡಲಮಂ ಸತ್ಕೀರ್ತಿದುಗ್ಧಂ ಗಱೆದನಱಕೆಯಿಂ ದೇವರಾಜಾವನೀಂದ್ರಂ ॥

ಎಂದನೇಕವಿಧವಾಗಿ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಮಧುರನು ದೇವರಾಯನ ಆಸ್ಥಾನಕವಿಯಾಗಿಯೂ ಇದ್ದನೆಂದೇ ಹೇಳಬಹುದು. ² ಈ ಕವಿಯ ‘ ಸಮಾಸಪ್ರಸದೇಶೀಸರಣಿ ಶಬ್ದಾರ್ಥೋಪಮಾಚಾತುರ್ಯ ಮಾಧುರ್ಯ’ದ ವಿಚಾರವಾಗಿ ನಾವಿಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವುದು ಅನುಚಿತ.

ಮಧುರನ ಗ್ರಂಥಗಳು ನಮಗೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಈಶಾಸನವೇ ಒಂದು ಪುಟ್ಟ ಕೃತಿಯಂತಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಲಕ್ಷಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಉಂಟು. ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರನ ವಿಚಾರವನ್ನು ವಿಶದೀಕರಿಸುವಾಗ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಶಾಸನಭಾಗಗಳನ್ನೇ ಉದಹರಿಸುವೆನು. ಆಗ ಪಾಠಕರೇ “ ಕವಿಮಧುರನ ಮಾತುಗಳೇಂ ಸವಿಯೋ ” ಎಂದು ಹೇಳದಿರರು.

ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರನು ದೇವರಾಯನ ಮಹಾಪ್ರಧಾನನಾಗಿದ್ದನೆಂಬುದನ್ನು ಮೊದಲೇ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಮಧುರನು ಇವನನ್ನು “ ಸತ್ಕವೀಂದ್ರ ” “ ಕವಿತಾಕಲ್ಪವಲ್ಲೀವಿತಾನ ” “ ಕವಿರಾಜಲಕ್ಷ್ಮಣ ” “ ಕವಿತಾಲಕ್ಷ್ಮೀಧರ ” ಎಂದು ಅನೇಕಬಗೆಯಾಗಿ ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರನು ವಿದ್ಯಾಪಕ್ಷಪಾತಿಯಾಗಿದ್ದು ಅನೇಕ ವಿಬುಧರಿಗೆ ಆಶ್ರಯಭೂತನಾಗಿದ್ದುದು ಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲದೆ ತಾನೇ ಒಬ್ಬ ಮಹಾಕವಿಯಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೆ ಸಂದೇಹವೇ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇವನು ಯಾವ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರುವನೋ ನಮಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಕೆಳಗೆ ಉದಹರಿಸಲ್ಪಡುವ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕಂಡ ‘ ಸಾರಶ್ರೀನೀತಿವಾಕ್ಯಾಮೃತಪರಿಸರದೊಳ್ಪುಟ್ಟಿ’ ಎಂಬ ವೃತ್ತದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾಗಿರುವ ‘ ನೀತಿವಾಕ್ಯಾಮೃತ ’ ‘ ಆನಂದರಾಮಾಯಣ ’ ‘ ಕೃಷ್ಣಲೀಲಾ ’ ಮೊದಲಾದುವು ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರಕೃತಗ್ರಂಥಗಳೆಂದು ಊಹಿಸಲು ಅವಕಾಶವುಂಟು.

ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಮಾದರಸಸಾಯಣರೆಂಬ ಪ್ರಧಾನರು ಇಬ್ಬರಿದ್ದರು. ಯಿವರೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ವೇದಭಾಷ್ಯಾದಿಬೃಹದ್ಗ್ರಂಥಪ್ರವರ್ತಕರಾಗಿ ಹೆಸರುಪಡೆದ ಸಾಯಣಮಾಧವರೆಂಬುವರು. ಇವರಿಗೆ ಸಿಂಗಲೆ ಎಂಬೊಬ್ಬ ತಂಗಿಯಿದ್ದಳು.

ವೃ॥ ಆತರುಣೀಶಿಖಾಮಣಿಗೆ ವಲ್ಲಭನಾರೆನೆ ವಿಷ್ಣುವೃದ್ಧವಿ
ಖ್ಯಾತಪವಿತ್ರಗೋತ್ರದೊಳು ಗೋಸನೆ ಪೆತ್ತೊಗೆದಂ ಜಗಜ್ಜನ ।
ಪ್ರೀತಿಕರಂ ಗುಣಾಕರನಲಂಕೃತಭೂಭುವನಂ ಬುಧಾಳಿಲೀ
ಲಾತಿಶಯೈಕತಾಮರಸನೆಂದೆನೆ ರಾಮರಸಂ ಧರಿತ್ರಿಯೊಳು ॥

¹ [ಇಲ್ಲಿ ‘ ಕ್ಷ್ಮಣಪಾದಸರೋಜನಂ ’ ಎಂಬುದು ಛಂದಸ್ಸಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ. ತಿದ್ದುವಲ್ಲಿ ‘ ಕ್ಷ್ಮಣಪಾದೈಕಸರೋಜನಂ ’ ಎಂದು ತಿದ್ದಬೇಕಾದೀತು.—ಹೊ. ಕೃ.]

² *Lives of Kannada Poets*, Vol. I, pages, 346–351 and Vol. II, page, 204.

ಈ ರಾಮರಸನಿಗೆ :

ವೃ॥ ಅನಿಮಿಷನಂದನಕ್ಕಮರಭೂರುಹಪಂಚಕಮೀಶ್ವರಂಗೆ ನೆ
ಟ್ಟನೆ ಮುಖಪಂಚಕಂ ನೃಪನಯಾಭಿಮತಕ್ಕಮರ್ದ್ದಂಗಪಂಚಕಂ ।
ಜನಿಯಿಸಿ ಲೋಕರೂಢಿ ವಡೆದಂತೆ ಸಮಸ್ತಜನಂ ಮನಂಗೊಳ
ಲ್ಜನಿಸಿದುದಾ ಗುಣೈಕನಿಧಿ ರಾಮರಸಂಗೆ ತನೂಜಪಂಚಕಂ ॥

ಕಂ॥ ಕ್ರಮದಿಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರ ಚೆನ್ನಮಂತ್ರಿ ಬುಕ್ಕಂಣ ಮಾಧವಂ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆಯಿಂ ।
ದಮರ್ದಿರೆ ನಾಮಂ ನೆಗಳ್ದರ್ ಸಮನಿಸಿ ಸಿಂಗಾಂಬಿಕಾಪವಿತ್ರೋದರದೊಳು ॥

ಕಂ॥ ಆ ಮೆಚಿವೈವರೊಳಾಂತಂ ಶ್ರೀಮದ್ಭೀಮಪ್ರತಾಪನರ್ಜ್ಜುನಕೀರ್ತ್ತಿ ।
ಪ್ರೇಮಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರನೆನ[ಲೀ] ಮಹಿಯೊಳ್ಧರ್ಮ್ಮಸಂಭವಪ್ರಾಭವಮಂ ॥

ಕಂ॥ ಕಂನಡಿಗಕುಲಕೆ ರಂನದ ಕಂನಡಿಯೆನೆ ವಿಶ್ವವಿದಿತವೃತ್ತಶ್ರೀಸಂ ।
ಪಂನಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರದೇವಂ ನಿರ್ಮ್ಮಲನಾಗಿ ನೆಗಳ್ದನೊಳಗಂ ಪೊಱಗಂ ॥

ವೃ॥ ಶ್ರೀರಾಮಂ ತಂದೆ ದೇವೋತ್ತಮ ದಶರಥರಾಮಂ ಮನೋದೈವಮಾನಂ
ದಾರಾಮಂ ರೂಢಿವೆತ್ತಗ್ಗದ ಕುಲಗುರುವೆಂದಂತೆ ಪೋಷಿಪ್ಪದೇನಿಂ ।
ನಾಗಂ ಸಿಂಗಾಂಬಿಕಾಮಂಗಳಜಠರಸುಧಾವಾರ್ಧಿಸಂಜಾತನಂ ತಾ
ನಾರಾಮಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಮಾತ್ಯನೆ ಸಕಲಜಗಜ್ಜಾತಚೇತೋಭಿರಾಮಂ ॥

ಸಿಂಗಾಂಬಿಕೆಯು ತನ್ನ ಮಗುವಿಗೆ ಹೇಗೆ ಹಾಲೆಱೆಯುತ್ತಿದ್ದಳೆಂಬುದನ್ನು ಮಧುರನಿಂದ ಕೇಳಿ :

ವೃ॥ ಕೆಱೆಯಂ ಕಟ್ಟಿಸು ಭಾವಿಯಂ ಸವೆಸು ದೇವಾಗಾರಮಂ ಮಾಡಿಸೆ
ಜ್ಜೆಱೆಯೊಳ್ಸಿಲ್ಕಿದನಾಥರಂ ಬಿಡಿಸು ಮಿತ್ರರ್ಗಿಂಬುಕೆಯಿ ನಂಬಿದ ।
ರ್ಗ್ಗೆಱೆವೆಟ್ಟಾಗಿರು ಶಿಷ್ಟರಂ ಪೊರೆ ಯೆನುತ್ತಿಂತೆಲ್ಲಮಂ ಪಿಂದೆ ತಾಂ
ಯೆಱೆದಳ್ಪಾಲೆಱೆವಂದು ತೊಟ್ಟು ಕಿವಿಯೊಳ್ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರಾಮಾತ್ಯನ ॥

ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರನಿಗೆ ದೇವಕಿ, ಸೋಮಲೆ ಎಂಬಿಬ್ಬರು ಹೆಂಡಿರಿದ್ದರು. ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳು ನಾಲ್ಕುಮಂದಿ. ಈ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರನ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾ ಕವಿಯು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿಯಿದ್ದಾನೆ :

ಕಂ॥ ಕಯ್ಯೆಂದೊಡೆ ಮಂದಾರದ ಕಯ್ಯುಂ ಮಂತ್ರೀಂದ್ರ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಂಕನ ಕಯ್ಯುಂ ।
ಕಯ್ಯಲ್ಲದುಳಿದ ಮನುಜರ ಕಯ್ಯೆಂಬುವು ಮುಗುಳ್ಕೈಗಳೇತೞ ಕೈಗಳ್ ॥

ಕಂ॥ ಮಾತೇನೊ ದೇವರಾಯಂಗಾತಂ ಸನ್ಮಂತ್ರಿಯೆನಿಸಿ ನೆಗಳ್ವರೆ ವಿಬುಧ ।
ಪ್ರೀತಿ ಮಿಗೆ ನಿಖಿಳವಿದ್ಯಾನೀತಿಗೆ ಗುರುವೆಂನದಿರ್ಪರೇ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಂ ॥

ವೃ॥ ಸುಮನೋವಿನ್ಯಾಸದಿಂ ವಿಶ್ರುತವಿಬುಧಜನಾನೂನಸನ್ಮಾನದಾನ
ಕ್ರಮದಿಂದೀ ರಾಮಚಂದ್ರಾತ್ಮಜ ಸಚಿವಶಿರೋರತ್ನ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರಂಗಾ ।
ರ್ಜ್ಜವಮೆಂಬಾನಳ್ಕಱಿಂ ಕೇಳ್ದೊಡೆ ಬಿಡು ಪೊಸತೇಂ ಪೋಗಿಯುಂ ಬಂದು ಕಲ್ಪ
ದ್ರುಮಮೊಂದಂ ಪೇಳ್ವೆ ಮತ್ತುಳ್ಳಡೆ ನುಡಿ ಜಗತೀಚಕ್ರದೊಳ್ ಸತ್ಕವೀಂದ್ರಾ ॥

ವೃ॥ ಪೊಸಿದಾನರ್ಜ್ಜಿಸುವರ್ಥವೇಂ ಮುನಿದಕಯ್ಯೊಳ್ಪೇಳಲೇ ವಂದಿ ವಾ
ದಿಸದಿರ್ವಂಶವಿಶುದ್ಧಿಯೊಳ್ವಿಭವದೊಳ್ವಿಖ್ಯಾತಿಯೊಳ್ಪ್ರೀತಿಯೊ ।
ಳ್ಜಸದೊಳ್ಜಾಣ್ಮೆಯೊಳತ್ಯುದಾರಗುಣದೊಳ್ಗಾಂಭೀರ್ಯದೊಳ್ಮೂರ್ತ್ತಿ ಲ
ಕ್ಷಿಸೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರನಲ್ಲದುಂಟೆ ಸಭೆಯೊಳ್ ಶ್ರೀದೇವರಾಜೇಂದ್ರನಾ ॥

ವೃ॥ ಧರಣೀಚಕ್ರಂ ಮನಂಗೊಳ್ಪುದಯಮುರುತಮಸ್ತೋಮವಲ್ಲಾಡುವಾತ್ಮಾ
ಚರಣಂ ಸನ್ಮಾರ್ಗ್ಗಮುದ್ಯೋತಿಸುವ ರುಚಿಸದಾಲೋಕಮುರ್ವ್ವೀಲ್ವ ತೇಜ ।
ಸ್ಫುರಣಂ ನಿತ್ಯಾನುರಾಗಕ್ಕೆಡೆಗುಡಲೆಸೆವೀ ಪೇರ್ಮ್ಮೆಯಿಂ ದೇವಭೂಭೃ
ದ್ವರಪಾದಾಸಂನ ಸೇನುಂನತಿವಡೆದನೊ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರಾಮಾತ್ಯಮಿತ್ರಂ ॥

ವೃ॥ ಪೂವಿನ ಬಿಲ್ಲನೇಱಿಸುವ ಬಂಡ ಬಸಂತನನಾಸೆಮಾಡುಪಿಂ
ಮಾವಿನರಲ್ಗಳಂ ಬನಸಗೆಯ್ವಳದಿಂಗಳ ಪಂಗುಗೊಳ್ವ ಬ ।
ಲ್ಪೇವುದೆನುತ್ತ ಚಿತ್ತಭವನಾವನ ಮೆಯ್ವಳಗೊಂಡು ಕಂಡ ಕಾಂ
ತಾವಳಿಯಿಂ ಮರಳ್ಚುವನೆನಲ್ಸೊಬಗೆಂತುಟೊ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಂಕನಾ ॥

ಕಂ॥ ನೆಲದೊಳ್ಪ್ರತಿಹಿತರಾವೆಂದುಲಿವರ ನಾಲಿಗೆಯನಲುಗಲಿಯ್ಯದ ಬಲು ಸಂ ।
ಕಲೆಯಾದುದು ಮುಂಕೀರ್ತಿಯು ಕಲೆ ಮೂಜಗವಱಿಯೆ ಮಂತ್ರಿಲಕ್ಷ್ಮೀಧರನಾ ॥

ವೃ॥ ಗಣನಾಮಾತ್ರಮೆ ದೇವರಾಯನರನಾಥಾಸ್ಥಾನದೊಳ್ಮಾನವಾ
ಗ್ರಣಿಗಳ್ಸ್ವೃತಿ ವಿಚಾರಿಪಾಗಳುಪಧಾಸಂಶುದ್ಧಿಯಿಂ ಬುದ್ಧಿಯಿಂ ।
ಗುಣದಿಂ ಗೌರವದಿಂ [ಪೊ]ದಳ್ದೆಸೆವ ಮುದ್ರಾಮಾತ್ಯಯೋಗಂಧರಾ
ಯಣಚಾಣಾಕ್ಯಸುಮಂತ್ರರೋಳ್ದೊರೆಗೆ ವಂದಂ ಮಂತ್ರಿಲಕ್ಷ್ಮೀಧರಂ ॥

ವೃ॥ ಸಾರಶ್ರೀನೀತಿವಾಕ್ಯಾಮೃತಪರಿಸರದೊಳ್ಪುಟ್ಟಿ ಮೆಯ್ಗುಂದದಾನಂ
ದಾರಾಮಾಸಂನರಾಮಾಯಣದೊಳಮೆರ್ದು ತಳ್ತಾವೆಗಂ ಕೃಷ್ಣಲೀಲಾ ।
ಧಾರಂ ತಾನಾಗಿ ನಾನಾಫಲಮನಿಳೆಗೆ ಬೀಱಿತ್ತು ಸಂಸಾರಸಾಖ್ಯಾ
ಕಾರಂ ಸನ್ಮಂತ್ರಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರನುರುಕವಿತಾಕಲ್ಪವಲ್ಲೀವಿತಾನಂ ॥

ವೃ॥ ಪದಪಿಂದಂ ಕವಿರಾಜಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಕಾವ್ಯಾಲಾಪಮಂ ಕೂರ್ತು ಕೇ
ಳದೆ ಮುಂಪೋದರೆ ಪಾದ ಪೂ[ಂ]ಮೆ ಕಿವಿಗೊಟ್ಟಿತ್ತಾನುಮಾರ್ಯದು ಸಂ ।
ಮದದಿಂ ಸೈತಿರದೋರು ದೂತಿಯುರಮಾತಂ ವಿೞಿ ಕಣ್ಗೊಂಡು ನೋ
ಡಿದ ಪೆಣ್ಗಳ್ಪದಿಧಿದ್ದ ಪೂಗಣೆಯ ಪುಂಣಿಂದಂಣಿ ಪುಯ್ಯಲ್ಚರೇ ॥

ವೃ॥ ಗುರುದೈವಂ ಮೆಚ್ಚೆ ನಿಚ್ಚಂ ಬಗೆದಣಿವ ಮನೋಭಕ್ತಿ ವಿದ್ವಜ್ಜನಂ ಬಾ
ಪುರೆ ಬಾಪೆಂದೆತ್ತಿ ಕೊಂಡಾಡುವ ವಿವಿಧಕಳಾಪ್ರೌಢಿ ವಂದಿವ್ರಜಂ ಕಂ ।
ಡಿರದಿಷ್ಟಾರ್ಥಂಗಳಂ ಕೊಂಡಡರೆ ಪೊಗಳ್ವ ವಿಶ್ರಾಣನಂ ವಿಶ್ವ[ವಂದ್ಯಂ]
ಚರಿತಂ ತಾನಾಗಲೇನುನ್ನತಿವಡೆದನೊ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರಾಮಾತ್ಯವರ್ಯಂ ॥

ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರನ ಸ್ವಾಮಿಕಾರ್ಯ ದುರಂಧರತೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಮಧುರನು ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವನು. ಒಮ್ಮೆ ಕೆಲವರು ಘಾತುಕರು ದೇವರಾಯ ಮಹಾರಾಯನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಚನ್ನಾಗಿಮಸೆದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಕೈಲಿಹಿಡಿದು ರಾಜದ್ವಾರವನ್ನು ಮುತ್ತಿದರು. ಈ ಸಂಚನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರನು ತಿಳಿದು ಶತ್ರುಬಲವನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ " ತನ್ನ ಪತಿಕಾರ್ಯಮೆ ಕಾರ್ಯಮೆನುತ್ತ " ಮಹಾಸಾಹಸದಿಂದ ವಂಚಕರನ್ನು ವಂಚಿಸಿ ತನ್ನೊಡೆಯನ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿದನಂತೆ.

ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರನ ವಿಷಯವಾದೀ ಕಡೆನುಡಿಗಳನ್ನು ಮಧುರನ ಸವಿನುಡಿಗಳಿಂದಲೇ ಮುಗಿಸುವೆನು.

ವೃ॥ ಪೊಗಳಲ್ಕೊಂಬುಳಿಯೋದೆ ಪೆಂಪಿನ ಯಶೋಲಕ್ಷ್ಮೀಧರಂ ಬಲ್ಲವ
ರ್ಬಗೆಗೊಳ್ವಿಂಪಿನ ಸೊಂಪುವೆತ್ತ ಕವಿತಾಲಕ್ಷ್ಮೀಧರಂ ರಾಜನೀ ।
ತಿಗೆ ನೇರ್ಪಾದ ಮಹಾಪ್ರಧಾನಪದವೀಲಕ್ಷ್ಮೀಧರಂ ಧಾತ್ರಿಯೊಳ್
ನೆಗಳ್ದಂ ನಿರ್ಮಲರಾಮಚಂದ್ರತನಯಂ ಸನ್ಮಂತ್ರಿಲಕ್ಷ್ಮೀಧರಂ ॥

ಪರಿಶಿಷ್ಟ I.

ಕನ್ನಡ ನಾಟಕ

ಕರ್ಣಪಾರ್ಯನ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೪೦) 'ಚೇತೋಹರವೆಂಬಿನಮೆಸೆವ ಮಾಳವೀಮಾಧವ,' ಕೇಶಿರಾಜನ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೬೦) 'ಶ್ರೀಚಿತ್ರಮಾಲೆಯಂತೆ ಸುಭದ್ರಾಹರಣಂ, ಪ್ರಬೋಧಚಂದ್ರಂ' ಇವೆಲ್ಲವೂ ನಾಟಕಗಳಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಕವಿಚರಿತ್ರಕಾರರು ಬರೆದಿರುವರು.[1] ಕಾರಣಗಳಿಲ್ಲದೆ ಕವಿಚರಿತ್ರಕಾರರು ಹೀಗೆ ಊಹಿಸಿರಲಾರರು. ಆದರೆ ಅವರು ಯಾವ ಕಾರಣಗಳನ್ನೂ ಸೂಚಿಸಿರುವುದಿಲ್ಲ.

---

[1] *Lives of Kannada Poets*, Vol. I, ಅವತರಣಿಕೆ, page 10.

ರನ್ನನ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೯೯೩) ಗದಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿನ 'ಅಱುತ್ತುಂಬಂದ ತನ್ನಂ (ಪಾಂಚಾಲಿ) ನಗುತ್ತುಂ ಪ್ರೋಪಂತೆ ಸಂತೋಷಮಂ ಮಾಡಿಸಿದ' ವಿದೂಷಕನನ್ನು[1], 'ಪ್ರಸ್ತಾವ' 'ಕಂಚುಕಿ' ಎಂಬ ಹಲವು ಶಬ್ದಗಳನ್ನು[2], ನಾಗಚಂದ್ರನ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೦೫) ರಾಮಚಂದ್ರಪುರಾಣದ

'ಶ್ರೀಕೇಳೀನಿಲಯಂ ನಿಜಾಂಘ್ರಿಕಮಲಂ ವಿದ್ಯಾನಟೀನಾಟ್ಯವೇ
ದೀಕಲ್ಪಂ ಮುಖಚಂದ್ರಬಿಂಬಮಖಿಳೇಂದ್ರೋತ್ತಂಸಮಾಣಿಕ್ಯದೀ ।
ಪಾಕೀರ್ಣಂ ಹರಿಪೀಠಪಾರ್ಶ್ವಮೆನಿಪಂ ಪೂಜಾರ್ಹನಾರ್ಹಂತ್ಯಲ
ಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತಂ ಮುನಿಸುವ್ರತಂ ನಮಗೆ ಮೋಕ್ಷೈಕಸ್ವಾರ್ಥಸಂಸಿದ್ಧಿಯಂ ॥'

ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು, ರುದ್ರಭಟ್ಟನ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೮೦) ಜಗನ್ನಾಥವಿಜಯದ

'ಶ್ರೀರಾಮಾನಟಿ ಕೌಸ್ತುಭದ್ಯುತಿಕಿರತ್ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಕ್ಷೇಪವ
ಕ್ಷೋರಂಗಸ್ಥಿತೆಯಾದ ಪಾದನಖರೋಚಿರ್ಗಂಗೆ ಪೃಥ್ವೀಶಕೋ ।
ಟೀರವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಸಂದ ಚಕ್ರರುಚಿದೈತ್ಯಧ್ವಾಂತಮಂ ಗೆಲ್ದಭೂ
ಭಾರಚ್ಛೇದವಿನೋದಿ ಕೃಷ್ಣನೆಮಗೀಗಾನಂದಸಂದೋಹಮಂ ॥'

ಎಂಬ ಆದಿ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು, ಕವಿಕಾಮದೇವನ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೦೦) ಶೃಂಗಾರರತ್ನಾಕರದ ಮೂರನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿನ

'ಕಂ॥ ನವರಸಭೇದಮುಂ ಭಾವವಿಧಾನಮುಮನಱಿಯೆ ಪೇೞ್ದೆ ನಿಲ್ಲಿಂದಿತ್ತಲ್ ।
ಕವಿಮುಖ್ಯರರಿಗೆ ನಾಯಕ ವಿವರಣೆಯಂ ನಾಯಿಕಾವಿಕಲ್ಪಾಂತರಮಂ ॥

ಚತುರ್ಥಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿನ

'ಕಂ॥ ನೆಱೆಯೆ ರಸಭಾವವಿಧಿಯಂ ನೆಱೆನಾಯಕನಾಯಿಕಾಪರೀಕ್ಷೆಯನಿಂಬಾ ।
ಗಱಿಪಿದೆ ನಿತ್ತಲ್ ತಱಿಸಂದಱಿಪಿದಪೆಂ ಸಖಸಖೀವಿಕಲ್ಪಾಂತರಮಂ ॥

ಎಂಬ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು, ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೪೫) ಸೂಕ್ತಿಸುಧಾರ್ಣವದೊಳಗಿನ

"ಬರೆಯಲ್ಬಾರದು ಬರ್ಣಿಸಲ್ಕರಿದು ನೋಡಲ್ಕೊಡದೊಡ್ಡೈಸಲ
ಚ್ಚರಿ ಭೂಮಂಡಲಮಧ್ಯದಿಂದೊಡೆದು ಮೂಡಿತ್ತಂಬಿನಂ ಚೆಲ್ವನಾ ।
ಕರುಮಾಡಂ ನವಭೂಮಿಕಾಪ್ರಕಟಿತಂ ವಿಷ್ಕಂಭವಿಸ್ತಾರಬಂ
ಧುರಸಂಧಿಪ್ರತಿಭಾಸಿ ನಾಟಕದ ಪಾಂಗಿಂ ಚೋಳಕಂ ಲಾಳಕಂ ॥"

ಎಂಬ ವೃತ್ತವನ್ನು, ಭೀಮಕವಿಯ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೩೬೯) ಬಸವಪುರಾಣದ

'ಸಕಲಭಕ್ತಾಸ್ಥಾನದೊಳ್ಕೆಳಿಕೆಗಳೊಗ್ಗಿನ ಮೇಳವದ ನಾ
ಟಕದ ಪಾತ್ರದ ಪೇರಣೆಯ ಜೋಳಿಗಳ ಜೋಕೆಗಳ ।
ಪ್ರಕಟವೆಸೆಯಲ್ವೇಣುವೀಣಾನಿಕರನಾದವಿನ್ನೊರೆಯ ಶೋಭಾ
ಷ್ಟಕ ವೊದರುತಿರೆ ಚಾಂಗು ಭಲರೆಂಬಾರವಂಗಳೊಳು ॥'

ಎಂಬ ಪದ್ಯವನ್ನು[3], ನಿಜಗುಣ ಶಿವಯೋಗಿಯ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೦೦) ವಿವೇಕಚಿಂತಾಮಣಿಯ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿನ

"ಬಳಿಕ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ದಿನದಿನಕಭಿನಯಿಸಲ್ತಕ್ಕ, ರಸ ಭಾವ ಸಂವಿಧಾನ ಆಶ್ರಯಂಗಳೆಂಬ ಚತುರ್ವಿಧ ಪ್ರಬಂಧಾಂಶಂಗಳಂ, ಮುಖದೃಷ್ಟಿಹಸ್ತಪಾದಂಗಳಭಿನಯಿಸ ಲಕ್ಷಣಂ ತಪ್ಪದೆ, ಮೇಲೆ ಮುಖರಸವೇ ಹಾವ, ನೇತ್ರಸ್ಪಂದವೇ ಭಾವ, ಪದನ್ಯಾಸವೇ ವಿಲಾಸ, ಭ್ರೂವಿಕ್ಷೇಪಣವೇ ವಿಭ್ರಮವೆಂಬ ಚತುರ್ವಿಧವಿನೋದಮಂ ವ್ಯವೆತ್ತು, ಶುದ್ಧ ದೇಶೀಯವೆಂಬ ದ್ವಯುಮಾ ವಿವರಗೊಂಡು, ತಾಂಡವ ನಾಟ್ಯ ನೃತ್ತ ಲಾಸ್ಯ ಗುಂಡಿಲ ಪೆಕ್ಕಣ ಲಚ್ಚಣ ಅಪರಿಪಾತ್ರ

---

[1] ಗದಾಯುದ್ಧ, ದ್ವಿತೀಯಾಶ್ವಾಸ, ಪುಟ 23-24.

[2] ಗದಾಯುದ್ಧ, ಪ್ರಥಮಾಶ್ವಾಸ, ಪುಟ 13.

[3] ಬಸವಪುರಾಣ, ಸಂಧಿ 4, ಪದ್ಯ 7.

ಸುಪಾತ್ರ ಸರ್ವತೋಭದ್ರವೆಂಬ ದೇಶೀಧಪಾತ್ರಂಗಳಂ ಬೀರಿ, ಲಯಗಾನಾಭಿನಯರಸಾಲಂಕಾರಭಾವಶೋಭಾಮರಸ್ಯವಂ ತೋರಿ, ಶ್ರುತಿನಯನಹೃದಯಾಕರ್ಷಣವಂಗ್ಯವ ನರ್ತಕನರ್ತಕಿಯರಿಂದುಪಾಸಿತರಾಗಿ, - - - - " ಎಂಬ ಭಾಗವನ್ನೂ,

ಪಾಠಕರು ಕೊಂಚ ಗಮನಿಸಿ ಓದಿದ್ದೇ ಆದರೆ ಕನ್ನಡಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ನಾಟಕವೂ, ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ರಂಗಭೂಮಿಯೂ ಹೊಸದಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಿಬರದೆ ಇರದು.

ಭಟ್ಟಾಕಳಂಕನು (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೬೦೪) ತನ್ನ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನದಲ್ಲಿ 'ಶಬ್ದಾಗಮಯುಕ್ತ್ಯಾಗಮಪರಮಾಗಮ ವಿಷಯಾಣಾಂ ತಥಾ ಕಾವ್ಯನಾಟಕಾಲಂಕಾರಕಲಾಶಾಸ್ತ್ರವಿಷಯಾಣಾಂ ಚ ಬಹೂನಾಂ ಗ್ರಂಥಾನಾಮಪಿ ಭಾಷಾ ಕೃತಾನಾಮುಪಲಭ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್' ಎಂದು ತನ್ನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ನಾಟಕಗಳಿದ್ದುವೆಂದು ಹೇಳಿರುವನು. ಆದರೆ ಆ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದರೂ ನಮಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ೧೭ ನೇ ಶತಮಾನದ ಸಿಂಗರಾರ್ಯಕೃತ ಸಂಸ್ಕೃತರತ್ನಾವಳಿಗೆ ಭಾಷಾಂತರವಾದ ಮಿತ್ರವಿಂದಾಗೋವಿಂದವೆಂಬ ನಾಟಕ ವೊಂದೇ ಈಗ ನಮಗೆ ದೊರೆತಿರುವುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಕವಿಚರಿತ್ರೆ ಕಾರರು ಪ್ರಥಮಸಂಪುಟದ ಅನುಬಂಧದ 13 ನೇ ಪುಟದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಭುನಾಟಕ' (ಕ್ರಿ. ಶ. 17 ನೇ ಶತಮಾನ) ವೊಂದನ್ನು ಗುರುತಿಸಿರುವರು.

ಕೆಳದಿಯರಸರು ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಾಟ್ಯರಂಗವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ನಾಟಕಗಳನ್ನು ಆಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು 'ಕೆಳದಿನೃಪವಿಜಯ' ದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ (ಆಶ್ವಾಸ 5, ಪುಟ 76, ಪದ್ಯ 30).

ಭಟ್ಟಾಕಳಂಕನ ಹೇಳಿಕೆಯನ್ನು ಸ್ಥಿರಪಡಿಸಲು ಶಾಸನದ ಆಧಾರವೊಂದು ದೊರೆತಿರುವುದು. ಕರ್ನೂಲು ತಾಲ್ಲೂಕು ಚರುವುಬೆಳಗಲ್ಲೆಂಬ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿರುವ ಕೇಶವದೇವಾಲಯದ ಒಂದು ಕಂಭದಮೇಲೆ ವೀರಕೃಷ್ಣರಾಯ ಮಹಾರಾಯನ (ಶಕ ೧೪೩೬ ಭಾವ, ವೈಶಾಖ ಶು. ೧೫) ಶಾಸನ ವೊಂದುಂಟು[1]. ಇದರಲ್ಲಿ ತಿರುಪತ್ತೂರು ಸೋಮರಸನ ಮಗ ಕರಣಂ ಬಸವರಸನು ಪಾತ್ರಿ ಪೋತವರದ ನಟ್ಟುವ ತಿಂಮಯನ ಮಗಳಿಗೂ, ತಾಯಿಕುಂದನಾಟಕದ ಚೇಗಯನ ಮಗ ನಟ್ಟುವ ನಾಗಯ್ಯನಿಗೂ ಭೂಮಿಯನ್ನು ದಾನಮಾಡಿದಂತೆ ಬರೆದಿದೆ.

ಆದಕಾರಣ ೧೬ ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲೇ ಕನ್ನಡ ನಾಟಕಗಳಿದ್ದುವೆಂದೂ, ಅವುಗಳನ್ನು ಆಗಾಗ್ಗ ರಂಗಸ್ಥಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದೂ, ವೇಶ್ಯೆಯರು ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದೂ, ನಾಟಕಕಲೆಗೂ ನಟರಿಗೂ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ವಿತ್ತೆಂದೂ ವಿಶದವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪರಿಶಿಷ್ಟ II

'ರಚಿಸು' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪರ್ಯಾಯ ಪದಗಳು

ಅನೇಕ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಪೇಳ್ದ ನಟುತ್ತಿಯಿಂ ಸಾಸನಮಂ (Ep. Carn., Mysore, Pt. II, ನಾಗಮಂಗಲ 28) 'ರಾಚಯ್ಯಂ ಬರೆದಂ' (Ep. Ind., Vol. XV, p. 332) 'ಶ್ರಿಮತ್ಕವಿರಾಜವಲ್ಲಭಂ ಕಪ್ಪಣ ಭಟ್ಟರ ಲಿಖಿತಂ' (Ep. Carn., Shimoga, Pt. II, ಸೊರಬ 184) (Lives of Kannada Poets, Vol. I, p. 361). 'ಒರೆದಂ ರವಿನಾಗಭಟ್ಟನತ್ಯಾದರದಿಂ' (Ind. Ant., Vol. XII, p. 223) ಎಂದು ಅನೇಕಬಗೆಯಾಗಿ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ. ಹಲವು ವಿದ್ವಾಂಸರು 'ಒರೆದ' 'ಬರೆದಂ' 'ಲಿಖಿತ' ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ 'ರಚಿಸಿದಂ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡಲು ಒಪ್ಪುವದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ 'ಕೈಬರಹದಿಂದ ಬರೆದರು' ಎಂಬದಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವರು. 'ಬರೆ' 'ಪೇಳ್' ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ 'ರಚಿಸು' ಎಂಬ ಅರ್ಥವಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲವೆಂದು ನಾವು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಸಾಧಾರಣವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರೆಯುವುದೆಂದರೆ ಕೈಬರವಣಿಗೆ ಯೆಂದು ಅರ್ಥ. ಪೇಳೆಂದರೂ ಹೇಳೆಂದು ಸಾಧಾರಣವಾದ ಅರ್ಥ. ಆದರೆ 'ಬರೆ' 'ಪೇಳ್' ಎಂಬ ಧಾತುಗಳ ಪರಿಶುದ್ಧಾರ್ಥವು 'ರಚಿಸು' ಎಂದೇ. ಇದಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ

'ಸುಕರಕವಿಯಪ್ಪಚರಾಜನುಂ ಸಹಜಕವಿ ಮಲ್ಲಿದೇವನುಂ ಬರೆದರು' (Ep. Ind., Vol. V, p. 231, foot-note 1) 'ಕವಿರಾಜಬಾಂಧವಂ ಬರೆದನಿದಂ' (Ep. Carn., Mysore, Pt. II, ಹೆಗ್ಗಡದೇವನಕೋಟೆ, 18) 'ಕವಿತಾಮನೋಹರಂ ಕವಿತಳೆರ ಕರ್ಪರಸಂ ಬರೆದಂ' (Ind. Ant., Vol. XIII, p. 93) 'ಕವಿ ಮಾದಿರಾಜ[ಂ] ಬರೆದಂ[2]' 'ಶಾಸನಮನಿದಂ ಬರೆದನಾಶುಕವಿ ನಿಟಲಾಕ್ಷಂ' (Ep. Carn., Vol. VII, ಶಿಕಾರಿಪುರ, 98).

---

[1] Madras Fpigraphical collection for 1915, No. 558.
[2] *Lives of Kannada Poets*, Vol. I, p. 278.

‘ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರಸಚಿವಂಗಾಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ಕಮೊದವಿದಾಯುಂ ಶ್ರೀಯುಂ ಸಂಗತಿವಡೆದಿರೆ ಬರೆದಂ ಮಂಗಳಮಂ’ (S.I.I. Texts, Vol. IV, No. 38 of 1889) ಎಂಬ ಅನೇಕ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಕಾಣಬರುತ್ತವೆ. ಈ ಆರು ಉದಾಹರಣೆಗಳಲ್ಲೂ ‘ಬರೆದ’ ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾ ಪದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವೇನು ? ಸುಕರಕವಿ, ಸಹಜಕವಿ, ಕವಿರಾಜಬಾಂಧವ, ಕವಿತಾಮನೋಹರ, ಆಶುಕವಿ, ಎಂಬದಾಗಿ ‘ಬರೆದ’ ವರನ್ನು ವಿಶೇಷಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ರಚನೆ’ ‘ಕವಿತೆ’ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ವಿಶದ. ‘[ಶಾಸನವ] ಹೇಳಿದ ಕವಿ ಹಂಸದೇವ (Ep. Carn., Vol. XII, ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ, 32) ‘ಪೇೞ್ದನಱ್ತಿಯಿಂ ಶಾಸನಮಂ’ (Ibid, Vol. IV, ನಾಗಮಂಗಲ, 28) ‘ನಿರ್ಮಿಸಿದಂ ಕವಿನಾಗದೇವನ್’ (Ibid, Vol. VI, ಕಡೂರು, 95) ಎಂಬೆಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ‘ರಚಿಸಿದ’ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲೇ ‘ಹೇಳಿದ’ ‘ಪೇೞ್ದ’ ‘ನಿರ್ಮಿಸಿದ’ ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳು ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

ಶಾಸನಗಳ ಮಾತಂತಿರಲಿ. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ‘ರಚಿಸು’ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮೇಲೆಕಂಡ ಶಬ್ದಗಳೇ ಅಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಶಬ್ದಗಳು ಕಾಣಬರುವುವು. ಜನವಶ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಅಱಿವವರ ಮೆಲ್ಲೆರ್ದೆಯನಿಂಬುಗೊಳ್ವಂತೆ ಬರೆದಂ’ ಎಂದು ಕಲ್ಲರಸನೂ (Lives of Kannada Poets, Vol. II, p. 93), ಛಂದೋಂಬುಧಿಯಲ್ಲಿ (p. 4) ‘ಪೇೞಲೊಡರ್ಚಿದೆನೀ ಪ್ರಬಂಧಮಂ’ ಎಂದು ನಾಗವರ್ಮನೂ, ಪಂಚತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ಪೊಸತಾಗಿರೆ ವಿರಚಿಸುವೆಂ’ ಎಂದು ದುರ್ಗಸಿಂಹನೂ (Lives of Kannada Poets, Vol. I, p. 128), ಉದ್ಭಟಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಕೂರ್ತೊರೆವೆನೀ ರುಚಿರಪ್ರಬಂಧಮಂ’ ಎಂಬದಾಗಿ ಸೋಮರಾಜನೂ (Ibid, p. 272), ಧರ್ಮನಾಥಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ‘ನಿರ್ಮಿತಮಪ್ಪ’ ಎಂದು ಮಧುರನೂ (Ibid, p. 348) ಬರೆದಿರುವರು. ಇದೇ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ಮಂಗರಸ ‘ನುಸುರಿದನು’; ಜನ್ನನು ‘ಮಾಡಿದನು’; ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನು ‘ಸಂಯೋಜಿಸಿದನು’; ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನು ‘ಸೊಲ್ಲಿಸಿದನು’. ಆದಕಾರಣ ಬರೆದ, ಪೇೞ್ದ, ಹೇಳಿದ, ಉಸಿರ್ದ, ಲಿಖಿತ, ಬರೆಪ ಎಂದರೆ ‘ಕವಿತೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ’ ನೆಂದು ಅರ್ಥವೇ ಹೊರತು ‘ಕೆತ್ತಿದನು’ ‘ಓದಿಹೇಳಿದನು’ ‘ಪ್ರತಿಮಾಡಿದನು’ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗಲಾರದು. ಕೆತ್ತಿದನು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ‘ಕಣ್ಡರಿಸಿದ’ ‘ಹೊಯ್ದ’ ‘ಕಡಿದ’ ‘ಕಡದ’ ‘ಬೆಸಗೆಯ್ದ’ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಶಬ್ದಗಳು ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

INDEX TO THE PREFACE.

ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆ.

N.C

[illegible]

